Reactie Internetconsultatie 'Veiling 700 1400 2100 MHz'

De verkoop van frequentiegebieden voor 5G is gebaseerd op een ondeugdelijke veiligheidsclaim ICNIRP-limieten, die de fysieke veiligheid van burgers schendt. Omdat biologische effecten *ruim onder* de limieten een wetenschappelijk feit zijn, maar 'informed consent' van burgers ontbreekt, handelt u met het gedwongen opleggen van stralingsbelasting in strijd met artikel 3 lid 2 van het 'Handvest voor de grondrechten van de EU' (juridisch bindend voor iedereen op grond van artikel 6 VEU en artikel 93 Grondwet).

Daarnaast worden verschillende mensen-/burgerrechten geschonden op grond van:
artikel 10 lid 1, artikel 11, artikel 20 lid 1, artikel 21, artikel 22 lid 1 en artikel 93 Grondwet;
artikel 191 lid 2 VWEU;
artikel 5 lid 1 en artikel 8 lid 1 EVRM en
(naast artikel 3 lid 2 zoals hiervoor genoemd) artikel 1, artikel 3 lid 1, artikel 6 en artikel 7 uit het 'Handvest voor de grondrechten van de EU'.

Doordat u bovendien in uw brief van 16 april 2019 betreffende '5G en gezondheid' de Tweede Kamer ondeugdelijk hebt voorgelicht over het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van EMV en daarmee over de fysieke veiligheid van digitale connectiviteit, schendt u bovendien artikel 68 Grondwet. Volksgezondheid is immers een staatsbelang.

In bijlage treft u, in een iets gewijzigde vorm, mijn reactie op de 'Internetconsultatie Implementatie Telecomcode' . Ik acht de inhoud van deze reactie ook hier onverminderd van toepassing.

Haarlo, 14 januari 2020
W.J. de Jong

Bijlagen:

- Reactie W.J. de Jong Internetconsultatie 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode' d.d. 9 september 2019.
- Inspraakreactie W.J. de Jong aan Gemeente Berkelland 'Waarom het een goed idee is om in het buitengebied Berkelland een witte zone als milieuzone op te nemen' d.d. 13 juni 2017.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

REACTIE INTERNETCONSULTATIE 'WETSVOORSTEL IMPLEMENTATIE TELECOMCODE'

(GEWIJZIGDE VERSIE)

Aan: de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat

Geachte mevrouw Keijzer,

Met dit schrijven[1] geef ik u een reactie op uw 'Wetsvoorstel implementatie Telecomcode' van 15 juli 2019, waarmee u voornemens bent de EU richtlijn 2018/1972 van 11 december 2018 in de Telecommunicatiewet (Tw) te implementeren. Ik verzoek u vriendelijk, doch dringend, mijn kritische overwegingen mee te nemen in uw beleidsvoering en waar mogelijk uw wetsvoorstel aan te passen. Dit om de druk te verminderen of weg te nemen waaronder grondrechten van burgers komen te staan, nu in het nationale antennebeleid de publiek-private samenwerking met de telecomindustrie onze democratische rechtsstaat steeds meer dreigt te ondermijnen.

INHOUDSOPGAVE

I. Uw voorstel van wet: 'Antenneplicht' in de Telecommunicatiewet

1. Strijdig met de waarborg van lokale preventieve toetsing.
2. Strijdig met de risicobenadering van de WRR inzake nieuwe technologieën.
3. Strijdig met duizenden onafhankelijke (peer reviewed) wetenschappelijke studies die vaak ver beneden de INCIRP-limieten ernstige biologische en klinische effecten laten zien.
4. Strijdig met het zelfbeschikkingsrecht, het democratisch recht van inspraak en de ongerustheid van ruim anderhalf miljoen Nederlanders.
5. Strijdig met de uitkomsten van de internetconsultatie 'Actieplan Digitale Connectiviteit'.
6. Strijdig met de morele verantwoordelijkheid van overheden bij opgelegde risico's.
7. Strijdig met artikel 10 lid 1 en artikel 11 Grondwet.
8. Strijdig met artikel 68 Grondwet.

II. Dringend appèl: Initieer tenminste een of meerdere witte zones voor burgers die aan stralingsbelasting willen ontsnappen.

Bijlage: notitie 'Witte zones in buitengebied Berkelland'

[1] De inhoud van deze reactie is deels geput uit een door mij in voorbereiding zijnde boekpublicatie, getiteld *'Is smart wel slim? De moed te willen weten over stralingsrisico's'.* Daarom berust op deze tekst copyright. Overname en verspreiding ten behoeve van de discussie is uitsluitend toegestaan onder vermelding van bron en auteur.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

I. UW VOORSTEL VAN WET: 'ANTENNEPLICHT' IN DE TELECOMMUNICATIEWET

Het 'Wetsvoorstel implementatie Telecomcode'[2] van 15 juli 2019, waarmee u voorstelt richtlijn 2018/1972 van 11 december 2018 te ïmplementeren, stelt wijzigingen voor in de Telecommunicatiewet (Tw), waarmee o.a. de publieke infrastructuur ter beschikking komt van de telecomindustrie. Onder 'publieke infrastructuur' wordt verstaan: alle onder zeggenschap van een overheidsinstantie staande fysieke infrastructuur, waaronder openbare gebouwen en elke installatie die onderdeel is van het straatmeubilair. Daarmee wordt vrij baan gegeven aan een snelle uitrol van het nieuwe 5G-netwerk, zonder dat er (lokaal) mogelijkheden overblijven tot preventieve toetsing of bezwaar. In het Parool van 17 juli 2019 wordt gesproken over een 'antenneplicht'.

> 'De antenneplicht is volgens het kabinet nodig om "toonaangevende diensten aan gebruikers te kunnen aanbieden", zoals zelfrijdende auto's. Nederland telt nu ruim 46.000 mobiele antennes. Daar komen er vanaf 2022 waarschijnlijk tienduizenden bij: dan wordt 5G op grote schaal uitgerold. Hoeveel antennes precies zullen worden geplaatst, kan het Agentschap Telecom nu nog niet voorspellen.'[3]

Uw ambities zijn groot en u hebt daarmee veel bereikt als het gaat om digitale connectiviteit. Tijdens het 5G-debat in de Tweede Kamer van 4 juli jl. sprak u vol trots over de 'absolute wereldtop' waar Nederland inmiddels toe behoort als het gaat over 'zeer hoogwaardige mobiele netwerken'.

> 'In de Digital Economy and Society Index staan wij op een derde plaats. Dat is maar goed ook, want connectiviteit is zo langzamerhand een basisbehoefte geworden voor mensen en van essentieel belang voor een concurrerende economie.'[4]

De hier door u genoemde 'basisbehoefte' en de door u voorgestelde 'antenneplicht' staan echter op gespannen voet met andere essentiële basisbehoeften en is in strijd met:

1. De waarborg van lokale preventieve toetsing zoals toegezegd bij de totstandkoming van het Nationaal Antennebeleid in 2000 (kabinetsnota Nationaal Antennebeleid 8 december 2000).
2. Het advies van de WRR uit 2008 om, met het oog op voorzorg, onzekerheden van nieuwe technologieën (lokaal) te articuleren en in vergunningenstelsels de verplichting op te nemen tot het actief zoeken naar onzekerheden.
3. Duizenden onafhankelijke (vaak peer reviewed) studies die ver beneden de INCIRP-limieten ernstige biologische en klinische effecten laten zien.

---

[2] 'Voorstel van wet' en 'Memorie van toelichting' inhoudende 'Wijziging van de Telecommunicatiewet houdende implementatie van Richtlijn (EU) 2018/1972 van het Europees Parlement en de Raad van 11 december 2018 tot vaststelling van het Europees wetboek van elektronische communicatie (Implementatie Telecomcode)'. Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 15 juli 2019.

[3] https://www.parool.nl/nederland/het-kabinet-wil-een-5g-mast-op-elke-straathoek~be9266ec/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2F

[4] Tweede Kamerdebat 4 juli 2019. https://stralingsbewustzuidkennemerland.nl/2019/07/08/terugblik-op-5g-debat-tweede-kamer-en-demonstratie/

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

4. De ongerustheid van ruim anderhalf miljoen Nederlanders die nu al maatregelen treffen tegen stralingsbelasting (KWINK-rapport 2017).
5. De (openbare) reacties op de internetconsultatie 'Actieplan Digitale Connectiviteit'.
6. De morele verantwoordelijkheid van overheden bij opgelegde risico's.
7. Artikel 10 lid 1 en artikel 11 van de Grondwet.
8. Artikel 68 van de Grondwet.

Aangezien bij de uitrol van 5G de complete publieke infrastructuur zal worden benut voor de plaatsing van antennes ('small cells') kan niemand nog aan stralingsbelasting ontsnappen (tenzij, zie onder *II. Dringend appèl: Initieer tenminste een of meer witte zone(s) voor burgers die aan stralingsbelasting willen ontsnappen*). Mede namens ruim anderhalf miljoen Nederlanders die ongerust tot zeer bezorgd zijn over de stralingsrisico's die hen worden opgelegd en waarvan een deel beslist aan deze risico's wil ontsnappen, vraag ik u vriendelijk doch dringend zich te verdiepen in de hier door mij ingebrachte tegenargumenten waarmee de 'antenneplicht' en daarmee uw huidige 'Voorstel van wet' niet te rijmen valt.

1. Strijdig met de waarborg van lokale preventieve toetsing

Het Nationaal Antennebeleid, dat in 2000 werd geïnitieerd als een reactie op het verzet van gemeenten en burgers tegen de plaatsing van telecom-antennes[5], kon alleen 'succesvol' zijn door antenne-installaties < 5 meter vergunningsvrij te maken en voor antennes > 5 meter en < 40 meter een zogenaamd 'mild regime' vast te leggen. Dit had tot gevolg dat gemeenten alleen nog op ruimtelijk-planologische aspecten en visuele inpasbaarheid invloed konden uitoefenen. Gezondheidsbescherming kon (antennes < 5 meter) en mocht (antenne-installaties > 5 meter en < 40 meter) lokaal geen reden meer zijn om de uitrol van draadloze netwerken tegen te houden. Deze bepalingen die in de wet zijn vastgelegd maar van het begin af aan strijdig zijn geweest met onze democratische rechtsstaat, kwamen er feitelijk op neer dat gemeenten lokaal de mogelijkheid tot preventieve toetsing zijn kwijtgeraakt. Daarmee raakten (ook) burgers hun stem kwijt als het gaat om opgelegde stralingsrisico's.

Helaas zonder succes, heeft de VNG destijds gepoogd om de beleidsvrijheid van gemeenten en de stem van burgers te behouden. In het bij de kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid' uit 2000 gevoegde verslag van een conferentie van 3 november 2000 in het Kurhaus in Scheveningen, stelt de heer Van Kempen van de VNG:

> 'Natuurlijk is de burger gebaat bij goed mobiel bereikbaar zijn, dus bij een snelle uitrol. In de discussie komen echter de andere belangen van de burger te weinig naar voren. De burger heeft ook een mening over de eigen leefomgeving: daarbij spelen aspecten van welstand en ruimtelijke inpassing. Dit geldt ook voor antennes. Dit zou net als de aspecten rond de volksgezondheid in algemene wet- en regelgeving op landelijk niveau geregeld kunnen worden, maar over de leefomgeving van de burger heeft de gemeentelijke overheid zijn eigen invloed.

[5] Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten.* Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> Tijdens het vorige overleg heeft de VNG al gesteld dat dit ook de vergunningen voor de antennes tot 5m betreft; hieraan wenst de VNG vast te houden. De gemeente heeft er belang bij mede te blijven bepalen hoe die omgeving het beste kan worden ingericht. (…)'[6]

Uit het verslag van de conferentie blijkt echter ook dat de telecom-operators er vanuit gaan dat het vergunningsvrij maken van antennes < 5 meter een uitgemaakte zaak is, iets wat overeenkomt met wat twee oud-Topmannen uit de telecomindustrie bevestigen in een uitzending van Zembla 'Ziek door mobiel bellen' van 16 december 2004.[7] De landelijke overheid en de providers hebben hetzelfde doel en het 'restrictieve lokale beleid'[8] van de gemeenten botst niet alleen met de zich belemmerd voelende operators, maar ook met dat wat het kabinet toen ook al voor ogen had, namelijk 'de voorwaarden te creëren voor een voorspoedige uitrol van nieuwe draadloze infrastructuren'.[9]

> 'Het rijk wil binnen duidelijke kaders voldoende antenneopstelpunten stimuleren en faciliteren. Zij ondervindt daarin krachtige druk vanuit de operators voor mobiele telefonie. Tegelijkertijd vormen de autonome gemeenten vanuit hun diversiteit en lokale belangen een tegendruk om op korte termijn antennes te realiseren. Bestuurlijke instrumenten om hierin rechtstreeks te interveniëren zijn voor de rijksoverheid niet of nauwelijks voorhanden.'[10]

De landelijke overheid heeft op dat moment dus geen machtsmiddelen om hier in te grijpen, tenzij de wetgeving wordt aangepast. En dat is dan ook precies wat er gebeurt.
Als voorwaarde voor het vergunningsvrij maken van antennes < 5 meter wordt besloten dat er een Antenneconvenant moet komen waarin afspraken tussen partijen worden vastgelegd. De kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid' zegt het zo:

> 'Dit beleid zal er in belangrijke mate toe bijdragen dat de huidige onduidelijkheden en belemmeringen bij het plaatsen van kleine antennes worden weggenomen. Daardoor kan de gewenste snelheid bij het plaatsen van antennes voor met name mobiele communicatie worden bereikt, terwijl tegelijkertijd de mogelijkheid tot preventieve en repressieve toetsing door de mede-overheden in voldoende mate gewaarborgd blijft.'[11]

De waarborg tot preventieve toetsing door mede-overheden, wordt echter door het kabinet niet waargemaakt. In de Nota van toelichting op het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' van 18 juli 2002 lezen we:

---

[6] Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000. Pagina 83.
[7] Zembla besteedde op 16 december 2004 in de uitzending 'Ziek door mobiel bellen' aandacht aan het door de landelijke overheid buitenspel plaatsen van gemeenten en burgers om de uitrol van draadloze netwerken zeker te stellen. Zie: https://www.youtube.com/watch?v=_P5-NbXma70
[8] Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000. Pagina 8.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem, pagina 62.
[11] Ibidem, pagina 18.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> 'Het bouwvergunningsvrij zijn betekent dat de betreffende bouwwerken niet aan enige preventieve gemeentelijke toets zijn onderworpen.' [12]

Het rapport 'Democratie en risico', een onderzoek binnen het *NWO[13] programma Omstreden Democratie* uit 2010, laat zien hoe technologische veranderingen van invloed zijn geweest op de politieke verhoudingen en brengt de uitrol van de UMTS-technologie in beeld als een voorbeeld van 'omstreden democratie'. Het rapport geeft een historisch overzicht van het ontstaan van 'geactiveerd burgerschap' als reactie op de 'bijna autoritaire politieke stijl met betrekking tot UMTS-masten'.[14] Doordat lokale overheden op oneigenlijke gronden buitenspel zijn gezet als het gaat om gezondheidsbescherming[15] en burgers daarmee hun democratisch recht op inspraak ten aanzien van opgelegde stralingsrisico's zijn kwijtgeraakt, blijft burgers niet anders dan zich te organiseren in verzet.

Met uw ambities rond 5G vervolgt u de koers die door het toenmalige kabinet in 2000 is ingeslagen, zonder zich rekenschap te geven van dit verzet van burgers die om gezondheidsredenen al jarenlang aan stralingsbelasting proberen te ontsnappen. Nu zijn het de gemeenten die het aan 'bestuurlijke instrumenten' ontbreekt om de burgers die met gezondheidsargumenten bij hen aankloppen zelfs maar als belanghebbende te kunnen erkennen. Dit terwijl dezelfde burgers 24/7 aan stralingsrisico's worden blootgesteld.
Over uw 'Actieplan Digitale Connectiviteit' schrijft de actiegroep 'Stralingsbewust Zuid-Kennemerland':

> 'In dit 48 pagina's tellende rapport is welgeteld één alinea opgenomen over de zorg voor de volksgezondheid, namelijk: De blootstellingsnormen die al werden toegepast, worden nu ook in de telecommunicatiewet vastgelegd. (…) Daarnaast wordt de vrijheid van handelen voor individuele gemeenten ernstig beperkt door een overheid die gericht is op zo snel mogelijk overal 5G uitrollen. Het reeds ondertekende Handvest 5G, de VNG, gesprekstafels, handreikingen en good practices hebben ongetwijfeld ook goede intenties, maar zijn daarnaast uiteraard ook sterk sturende invloeden. Het is dus nog maar de vraag in hoeverre je daar als gemeente zelf nog iets over in te brengen hebt. En dat terwijl de nieuwe Omgevingswet juist meer bewegingsvrijheid aan individuele gemeenten moest gaan geven.[16]

De waarborg tot lokale preventieve toetsing (die in andere bewoordingen ook door de WRR wordt bepleit, zie onder 2 hierna), wordt in uw 'Voorstel van wet' verder ondermijnt, doordat u de weigeringsgrond met betrekking tot de volksgezondheid, waar de Telecommunicatiewet in hoofdstuk 5A in voorziet, niet langer relevant acht zodra de ICNIRP-limieten door een wijziging

[12] Besluit van 13 juli 2002, houdende voorschriften omtrent het bouwen waarvoor het vereiste van een bouwvergunning niet geldt, en omtrent het bouwen waarvoor een licht bouwvergunning vereist is (Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 2002 410. Nota van toelichting, pagina 11
[13] De missie van NWO (Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek) is het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek met wetenschappelijke en maatschappelijke impact. https://www.nwo.nl/over-nwo
[14] Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten.* Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie. Pagina 69.
[15] Er is sprake van een oneigenlijke grond, omdat de grond voor het wegnemen van de lokale verantwoordelijkheid tot preventieve toetsing niet primair gelegen is in het waarborgen van de volksgezondheid, maar in de bespoediging van de uitrol van draadloze netwerken.
[16] https://stralingsbewustzuidkennemerland.nl/2019/07/08/terugblik-op-5g-debat-tweede-kamer-en-demonstratie/

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

van het Besluit radioapparaten in de Tw zijn opgenomen. In hoofdstuk 5C van de 'Memorie van toelichting' schrijft u:

> 'Met de vastlegging van deze normen in het Besluit radioapparaten wordt uitputtend dit vraagstuk geregeld en is het niet nodig om een weigeringsgrond met betrekking tot gezondheid in artikel 5c.3 op te nemen.'

Uw stelling dat met het in de Tw vastleggen van de ICNIRP-limieten het vraagstuk rond volksgezondheid 'uitputtend' is geregeld is feitelijk onjuist en ontkent de wetenschappelijke controverse over biologische en klinische effecten van draadloze technologie. Effecten die volgens duizenden (vaak peer reviewed) wetenschappelijke studies nu juist *onder* de ICNIRP-limieten plaatsvinden.

In het online tijdschrift Sociale Vraagstukken van 29 mei 2019, schrijven Christian Bröer (een van de auteurs van het eerdergenoemde rapport 'Democratie en Risico') en Bert de Graaff over 5G:

> 'We zien hier een beleid dat gericht lijkt op het intomen van potentiële onrust in plaats van de bronnen van die zorgen te adresseren. De baten van de techniek staan voorop en het duiden van onzekerheden over gezondheidseffecten wordt aan expertcommissies en wetenschappers gelaten. Gezondheidseffecten worden niet gevonden maar wel continue in het verschiet gesteld.'[17]

Informatie uit wetenschappelijke studies die een ander beeld van de werkelijkheid laten zien dan in het nationaal antennebeleid wordt geschetst, komt steeds vaker bij burgers terecht. De noodzaak om de zorgen van burgers te adresseren (in plaats van in te tomen) en op die wijze onzekerheden te articuleren als het gaat om nieuwe technologieën, wordt met het oog op voorzorg ook door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) benadrukt (zie 2 hierna). Om dat te kunnen doen dient u de lokale verantwoordelijkheid te verruimen en is het dringend noodzakelijk om juist wèl met betrekking tot de volksgezondheid een weigeringsgrond in artikel 5c.3 Tw op te nemen en daarbij actief op zoek te gaan naar mogelijkheden om de toezegging van het toenmalige kabinet, om bij de totstandkoming van het nationaal antennebeleid de lokale preventieve toetsing te waarborgen, alsnog vorm te geven. Door op dit punt uw 'Voorstel van wet' aan te passen, beweegt u zich ook in de richting van het advies van de WRR, waarmee het nationaal antennebeleid en daarmee uw 'Voorstel van wet' op dit moment in strijd zijn.

2. Strijdig met de risicobenadering van de WRR inzake nieuwe technologieën

In 2004 vroeg het toenmalige kabinet aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid haar te adviseren hoe op het terrein van fysieke veiligheid de eigen verantwoordelijkheid van de samenleving kon worden versterkt. In haar adviesrapport *'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid'* uit 2008 adviseert de WRR, met name ook met het oog op de onzekerheden van nieuwe technologieën, een nieuwe risicobenadering waarin

[17] https://www.socialevraagstukken.nl/voortslepende-discussie-over-5g-is-een-schijngevecht/

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

voorzorg het leidend principe wordt. Daarmee wordt de klassieke risicobenadering vanuit een ander normatief perspectief bezien. Het overnemen van deze aanbevelingen van de WRR door de regering vraagt een proactieve omgang met onzekerheden, waarmee de uitroldiscours van draadloze netwerken en de verticale politiek waarin het nationale antennebeleid verankerd is op gespannen voet staan. Het is echter juist dit spanningsveld dat uw aandacht vraagt, omdat hieruit blijkt hoe groot de risico's zijn die worden genomen en alleen al om die reden zou u, als de fysieke veiligheid van het 5G-netwerk u ter harte gaat, zich op het advies van de WRR moeten (her)bezinnen.

Ik geef u in 2.1 t/m 2.5 een toelichting.

2.1. Strijdig met de benadering van voorzorg WRR

Voorzorg wordt, aldus de WRR, vaak geïnterpreteerd als een radicale vorm van preventie, 'die relevant wordt waar zich een bedreiging van substantiële of niet herstelbare schade aandient waarover nog onzekerheid bestaat'. Deze interpretatie schiet volgende de WRR echter tekort. Voorzorg houdt volgens de WRR in dat de omgang met onzekerheden expliciet moet worden georganiseerd.

> 'Waar voorzorg als normatief beginsel wordt geaccepteerd, richt men zijn organisatie en processen dan ook in op het vroegtijdig signaleren en bespreekbaar maken van onzekerheden en wordt expliciet verdisconteerd dat maatregelen genomen moeten worden, terwijl er nog substantiële onzekerheden resteren.'[18]

De WRR is van mening dat 'de kwetsbaarheid van mensen, samenleving en natuurlijke omgeving een proactieve omgang met onzekerheden vereist'.[19] De nieuwe risicobenadering erkent de noodzaak om potentiële risico's te identificeren door actief op zoek te gaan naar onzekerheden.

> 'Voorzorg vooropstellen houdt ook in dat onderkend wordt dat publieke belangen op het terrein van fysieke veiligheid niet alleen door de overheid behartigd kunnen worden. Op een kennisintensief terrein als de zorg voor fysieke veiligheid, waar bovendien onzekerheden een belangrijke rol spelen, kan de overheid niet meer pretenderen de alwetende centrale actor te zijn die in detail van tevoren kan bepalen hoe verantwoordelijkheden het beste vormgegeven kunnen worden, en moet zij dat ook niet willen ambiëren. Haar verantwoordelijkheid bestaat voor een groot deel uit het op een adequate manier regelen dat in de samenleving verantwoordelijkheden genomen worden. Voorzorg houdt dan ook zeker niet in dat besluitvorming over zaken die fysieke veiligheid betreffen primair langs de weg van 'verticale politiek' moet plaatsvinden en dat de overheid meer taken krijgt. Wel impliceert het dat de politiek de taak op zich neemt te zorgen dat de voorwaarden waaronder horizontale beleidsvorming plaatsvindt vertrouwen wekken en dat publieke belangen daarbij adequaat worden geborgd.'[20]

Leggen we deze woorden als een meetlat langs het nationale antennebeleid, dan zien we dat de landelijke overheid (u) zich ten aanzien van de fysieke veiligheid van draadloze technologie,

[18] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid.* Pagina 18.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem, pagina 186.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

schuldig maakt aan alles wat deze nieuwe, volgens de WRR noodzakelijke benadering van voorzorg in de weg staat, namelijk:

a) Het publieke belang van gezondheidsbescherming wordt uitsluitend op landelijke niveau geregeld.
b) De landelijke overheid stelt zich ten aanzien van gezondheidsrisico's en –bescherming op als de alwetende actor[21].
c) De landelijke overheid verzuimt te regelen dat in de samenleving lokale verantwoordelijkheden worden genomen.
d) De landelijke overheid regelt de fysieke veiligheid verticaal.
e) De landelijke overheid verzuimt horizontale voorwaarden te scheppen voor beleidsvoering en
f) de landelijke overheid verzuimt daarbij adequaat publieke belangen te borgen.

Bij voorzorg gaat het volgens de WRR dus niet uitsluitend over radicale preventieve maatregelen pas op het moment dat zich een bedreiging van substantiële of herstelbare schade aandient, maar om het formuleren van een algemene inspanningsverplichting, waarbij de verantwoordelijkheid zich niet meer alleen betrekt op de mogelijke schadelijke gevolgen van handelen, maar een proactief oog heeft voor de kwetsbaarheid van de omgeving waarin een actor opereert.[22] In de nieuwe risicobenadering dienen onzekerheden dus zo goed mogelijk in bespreekbare risico's te worden vertaald.

> 'Zij vereist bijvoorbeeld prudentie die tot uitdrukking komt in onder meer de bereidheid om problemen vanuit verschillende disciplinaire en maatschappelijke perspectieven te bezien. Zij staat bovendien haaks op lang gekoesterde bestuurlijke idealen. Terwijl in de klassieke risicobenadering een heldere afbakening van taken en goed omschreven procedures voor coördinatie bestuurlijke deugden zijn, vormen zij bij onzekere en ambigue risicoproblemen in veel opzichten eerder een gevaar. Omgang met onzekerheid vraagt om flexibiliteit, variëteit en om ruimte voor *early warners*.'[23]

Volgens de WRR ligt het in de rede om de nieuwe risicobenadering niet slechts als een aanvulling op de klassieke benadering te zien, maar te spreken van een nieuw paradigma, waarbij voorzorg de aanduiding is 'voor het besef dat onzekerheden serieus genomen dienen te worden en dat de omgang met onzekerheden dus expliciet moet worden georganiseerd'. [24]

Het nieuwe risicoparadigma gebaseerd op het voorzorgbeginsel vraagt om een verruiming van verantwoordelijkheden.

> 'Niet langer beperkt verantwoordelijkheid zich tot de voorzienbare schadelijke gevolgen van handelingen. De aandacht wordt op de kwetsbaarheid van de omgeving gericht. De blikrichting wordt gedraaid. De noodzaak potentiële risico's te identificeren en actief op zoek te gaan naar onzekerheid, en zonodig maatregelen te

[21] Een actor is iemand die door zijn functie betrokken is bij een sociaal of politiek proces. Bij actoren wordt over het algemeen gesproken over ambtenaren en politici. https://www.ensie.nl/betekenis/actor
[22] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 185.
[23] Ibidem, pagina 17.
[24] Ibidem, pagina 18.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

nemen ook als nog onzekerheden blijven bestaan, vloeit daaruit voort. Naar haar aard is volledige eliminatie van onzekerheden onmogelijk: maar die conclusie mag volgens de raad niet tot bestuurlijke inertie leiden. Alertheid voor onzekerheid vraagt in zijn ogen juist om initiatief en innovaties.'[25]

De nieuwe Omgevingswet lijkt op deze visie aan te sluiten. In een brief van 29 augustus 2017 van de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer, wordt de lokale verantwoordelijkheid op het gebied van de publieke gezondheid bevestigd:

'In de Omgevingswet hebben decentrale bestuursorganen nadrukkelijk ook de mogelijkheid een hoger kwaliteitsniveau na te streven dan het nationaal of Europees voorgeschreven niveau. Het bevoegd gezag kan zelf lokale omgevingsvoorwaarden of maatwerkregels stellen, want lokaal vindt uiteindelijk de besluitvorming plaats.'[26]

Uiteraard is het lokaal ontbreken van een weigeringsgrond als het gaat om de fysieke veiligheid van draadloze technologie in strijd met deze uitspraak. Juist in het gebied waar de technologische ontwikkelingen het snelst gaan en die een evenredige toename van verantwoordelijkheden met zich meebrengt, zijn de voorwaarden voor voorzorg zoals door de WRR geformuleerd volledig afwezig. Ik vraag u dringend tot u door te laten dringen wat dit betekent voor de door u te dragen verantwoordelijkheid als het gaat om de fysieke veiligheid van draadloze technologie voor de bevolking. De WRR deed een aantal aanbevelingen die nog altijd relevant zijn om deze verantwoordelijkheid daadwerkelijk te (kunnen) dragen. Ik verzoek u zich te realiseren dat het spanningsveld dat ongetwijfeld door deze aanbevelingen bij u wordt opgeroepen, omdat zij de uitrol van het 5G-netwerk zullen vertragen zo niet onmogelijk maken, een equivalent vormt van de spanning die momenteel groeiende is in de samenleving.

2.2. Strijdig met aanbeveling WRR om voorzorg in vergunningenstelsel te articuleren

Een van de aanbevelingen van de WRR, is om het voorzorgbeginsel uit te werken in een stelsel van vergunningen om zo lokaal onzekerheden te articuleren. Daarmee legt de WRR de vinger op de gevoelige plek als het gaat om het nationaal antennebeleid. We hebben immers gezien dat in het nationaal antennebeleid de uitrol van draadloze netwerken juist was versoepeld met vergunningsvrije antenne-installaties < 5 meter en met een 'licht regime' voor antennes > 5 meter en < 40 meter, waarbij gemeenten juist geacht worden zich *niet* met de onzekerheden van de technologie bezig te houden. Onduidelijk is of de WRR zich ervan bewust was voor welke grote uitdaging deze aanbeveling de regering en de telecomindustrie had geplaatst als de toenmalige Minister van VROM, tot wie het advies was gericht, de aanbeveling had overgenomen. De WRR schrijft:

'De raad wijst (…) op de mogelijkheid om bij nieuwe technologieën, waarvan het vermoeden bestaat dat ze een publiek belang zouden kunnen raken, gewerkt wordt met vergunningenstelsels. In de vergunningen zou een verplichting moeten worden opgenomen tot het actief zoeken naar onzekerheid. Waar door de onzekerheden

[25] Ibidem, pagina 18.
[26] Brief van de staatssecretaris van infrastructuur en milieu van 29 augustus 2017 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2016-2017, 28 663, nr. 69.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> die met zulke technologieën zijn verbonden verzekerbaarheid problematisch kan zijn, wijst de raad op alternatieve wegen om dekking te verschaffen voor eventuele aansprakelijkheidsclaims, die bovendien het voordeel hebben dat zij een serieuze afweging van *opportunity costs* en mogelijke schade bevorderen.'[27]

Het ligt voor de hand dat de Minister niet genegen was om op deze aanbeveling in te gaan.

> 'Het voorstel van de WRR om innovaties en nieuwe technologieën die vermoedelijk een publiek belang raken aan een vergunningsplicht te onderwerpen, is voor veel terreinen al bestaande praktijk. Op grond van de Wet milieubeheer en het brede begrip inrichting dat daarin wordt gehanteerd, is er bij een nieuwe technologie al snel sprake van een vergunningplichtige activiteit.'[28]

Opmerkelijk is dat de Minister hier het hele gebied van de uitrol van netwerken voor digitale connectiviteit negeert, terwijl juist daar sprake is van 'nieuwe technologieën waarvan het vermoeden bestaat dat ze een publiek belang raken'. Als het gaat om antenne-installaties < 5 meter dan is het niet 'al bestaande praktijk' om actief op zoek te gaan naar onzekerheden. Sterker nog, er is geen vergunning nodig en er is voor de telecomprovider geen noodzaak om actief naar onzekerheden te zoeken zolang hij daar niet toe wordt aangezet. Dat geldt ook voor antenne-masten > 5 meter en < 40 meter, aangezien de ICNIRP-limieten door de industrie als een veilige standaard mogen worden gehanteerd. Dit terwijl de limieten onzekerheden met zich meebrengen die door de INCIRP zelf zijn onderkend:

> 'Alleen vastgestelde effecten werden gebruikt als basis voor de voorgestelde blootstellingslimieten. Inductie van kanker door EMV-blootstelling op de lange termijn werd niet als vastgesteld beschouwd en daarom zijn deze richtlijnen gebaseerd op onmiddellijke korte termijn gezondheidseffecten, zoals stimulatie van perifere zenuwen en spieren, schokken en brandwonden veroorzaakt door het aanraken van geleidende voorwerpen en verhoogde weefseltemperatuur als gevolg van absorptie van energie tijdens blootstelling aan EMV. In het geval van mogelijke langetermijneffecten van blootstelling, zoals een verhoogd risico op kanker, concludeerde de ICNIRP dat beschikbare gegevens onvoldoende basis bieden voor het vaststellen van blootstellingslimieten (…).' [29]

Als het gaat om de onzekerheden van gemelde niet-thermische biologische effecten beneden de ICNIRP-limieten, is voorzorg zoals door de WRR geadviseerd, op geen enkele wijze 'al bestaande praktijk'. Integendeel. Door het advies van de WRR naast het nationale antennebeleid te leggen, wordt duidelijk dat voorzorg in het huidige antennebeleid niet mogelijk is zonder de uitroldiscours te vertragen of te stoppen. De onzekerheden zijn namelijk zo groot, dat een articulatie van onzekerheden zich niet met het huidige beleid laat verenigen. De onmogelijkheid om het advies van de WRR over te nemen, omdat ze een contra-indicatie vormt voor een snelle uitrol van draadloze technologieën, laat zien dat er iets goed mis is met onze gezondheidsbescherming. Het huidige 'Wetsvoorstel implementatie Telecomcode' laat zich niet verenigen met de nieuwe risicobenadering zoals door de WRR bepleit. Juist daarom is herbezinning op de risico's dringend noodzakelijk.

---

[27] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid.* Pagina 19.
[28] Brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (J.M. Kramer). Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag, 2 april 2009. Kamerstuk 28 089, nr. 23. Pagina 13.
[29] ICNIRP (1998), *ICNIRP guidelines for limiting exposure to time-varying electric, magnetic and electromagnetic fields (up to 300 GHZ)*. https://www.icnirp.org/cms/upload/publications/ICNIRPemfgdl.pdf (Vertaling citaat: WdJ.)

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

2.3. Strijdig met aanbevelingen WRR om voorzorgbeginsel in Awb, BW en Gw te verankeren

De WRR deed niet alleen een aanbeveling om het voorzorgbeginsel in vergunningenstelsels vorm te geven, maar ook om het beginsel wettelijk te verankeren in zowel de Grondwet (Gw), de Algemene wet bestuursrecht (Awb) als in het Burgerlijk Wetboek (BW, aanvulling artikel 3:12). Daarbij ging het vooral om de verplichting om inzake fysieke veiligheid proactief om te gaan met onzekerheid door deze actief op te zoeken. Duidelijk mag zijn waarom deze aanbevelingen door het toenmalige kabinet, dat zich indertijd richtte op een snelle uitrol van het UMTS-netwerk, niet zijn overgenomen. Het vraagt moed om te kiezen voor een proactieve omgang met onzekerheden en het spanningsveld te onderkennen dat om een oplossing vraagt en dat zich in onze tijd meer en meer in de samenleving begint te openbaren. In het belang van de volksgezondheid en om escalatie te voorkomen, doe ik een beroep op u deze moed in uzelf aan te boren. Daarmee ontslaat u zichzelf bovendien van een verantwoordelijkheid die te groot is voor één persoon om te dragen. Als de draadloze technologie onveilig is, laat het dan maar zichtbaar worden.

Voorstel tot verankering voorzorgbeginsel in wetgeving
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Verankering voorzorgbeginsel in het Burgerlijk Wetboek (BW)

'Ook privaatrechtelijk verdient het voorzorgbeginsel nadere uitwerking. De raad beveelt aan om in het Burgerlijk Wetboek een formulering op te nemen om te bevorderen dat bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, binnen het domein van fysieke veiligheid, tevens dient te worden bezien of een rechtspersoon gegeven zijn maatschappelijke positie zich voldoende rekenschap heeft gegeven van de kwetsbaarheid van mens, samenleving en natuurlijke omgeving en van de onzekerheden die daarbij in het geding zijn. Van private partijen mag worden verlangd dat zij hun maatschappelijke verantwoordelijkheden die in het voorzorgbeginsel zijn geïmpliceerd daadwerkelijk hebben genomen.
De raad beveelt verder aan de bestaande regelingen voor risicoaansprakelijkheid in dit licht te bezien en dat waar, zoals bij productaansprakelijkheid, Europese richtlijnen bestaan, te bevorderen dat zij in overeenstemming met het door de raad voorgestelde voorzorgsprincipe worden geformuleerd.' [30]

'De raad beveelt aan om naast de bepaling in artikel 3.12 van het Burgerlijk Wetboek – "Bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, moet rekening worden gehouden met algemeen erkende rechtsbeginselen, met de in Nederland levende rechtsovertuigingen en met de maatschappelijke en persoonlijke belangen, die bij het gegeven geval zijn betrokken" – een formulering op te nemen om inzake fysieke veiligheid proactief om te gaan met onzekerheid. Bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, dient dan op het terrein van fysieke veiligheid tevens bezien te worden of de rechtspersoon gegeven

[30] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid,* pagina 19.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

zijn maatschappelijke positie zich voldoende rekenschap heeft gegeven van de kwetsbaarheid van mens, samenleving en natuurlijke omgeving en van de onzekerheden die daarbij in het geding zijn.'[31]

Verankering voorzorgbeginsel in de Algemene wet bestuursrecht (Awb)

'Als nadere publiekrechtelijke uitwerking van het voorzorgbeginsel beveelt de raad in de eerste plaats aan om in de Algemene wet bestuursrecht artikelen op te nemen die concrete publiekrechtelijke verplichtingen formuleren voor het actief door de overheden zelf omgaan met onzekerheden op het terrein van de fysieke veiligheidszorg. Van de overheid mag verwacht worden dat zij het goede voorbeeld geeft.' [32]

Verankering voorzorgbeginsel in de Grondwet (Gw)

'Gelet op zijn algemene karakter ligt het dan in de rede het voorzorgbeginsel als algemene inspanningsverplichting te formuleren. Daarom beveelt de raad aan een adequate en aansprekende formulering van dit beginsel op te nemen in de Nederlandse grondwet en te bevorderen dat een overeenkomstige formulering ook aanvaard wordt als uitgangspunt van EU-beleid. Daarmee zou de Nederlandse overheid, respectievelijk de eu, scherp en helder markeren dat zij het uitgangspunt van de nieuwe risicobenadering, de gedachte dat waar kwetsbare systemen en mensenlevens met onzekerheden worden geconfronteerd een proactieve benadering vereist is, op het terrein van het fysieke veiligheidsbeleid accepteert. Zorg voor fysieke veiligheid vormt traditioneel een van de hoekstenen van de legitimatie van staten. Door het voorzorgbeginsel op te nemen in de grondwet zouden overheid en politiek naar het oordeel van de raad opnieuw inhoud geven aan de oude leuze: "De staat dat zijn de dijken." ' [33]

'Opname in de grondwet is niet alleen gepast vanwege het belang dat aan een toekomstbestendig fysiek veiligheidsbeleid moet worden gehecht. Het is ook geboden door het belang dat overheidszorg op dit terrein heeft voor de legitimatie van de staat. Hoewel de staat in artikel 21 en 22 van de grondwet wel aspecten van die zorg toegewezen heeft gekregen is het opmerkelijk dat een voor de legitimiteit van de overheid zo centraal thema tot dusverre geen eigenstandige plaats in de grondwet heeft gekregen.' [34]

(Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*.)

2.4. Strijdig met advies WRR kritisch te staan tegenover PPS als het gaat om fysieke veiligheid

De WRR waarschuwt voor de gevaren van publiek-private samenwerking (PPS) als het gaat om fysieke veiligheid. Het nationale antennebeleid, alsook het daaruit voortgekomen Antenneconvenant waarin de publiek-private samenwerking tussen het Rijk, de VNG en de telecomindustrie juridisch is vastgelegd, zijn een duidelijk voorbeeld van een dergelijke risicovolle samenwerking. Aangezien het antennebeleid zodanig moet worden ingericht dat de

[31] Ibidem, pagina 170 – 171.
[32] Ibidem, pagina 167.
[33] Ibidem, pagina 21 – 22.
[34] Ibidem, pagina 184.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

fysieke veiligheid (volksgezondheid en milieu) gewaarborgd blijft en er tegelijk sprake is van een samenwerking waarbinnen enorme economische en andere maatschappelijke belangen spelen, is er sprake van een groot spanningsveld en een evenredig groot gevaar van belangenverstrengeling en oneigenlijke beïnvloeding. Dit gevaar, dat een bedreiging kan vormen voor de fysieke veiligheid mag niet door u worden onderschat.

De 'zekerheden' die u de Kamers der Staten-Generaal met uw 'Voorstel van wet' voorhoudt als het gaat om de ICNIRP-limieten en de volksgezondheid is niet gebaseerd op een evenwichtige weergave van de stand van de wetenschap, omdat zij de werkelijkheid zoals die zich wereldwijd in de wetenschappelijke controverse aandient volledig ontkent. De ICNIRP-limieten worden immers in duizenden (vaak peer reviewed) studies ter discussie gesteld en er wordt al decennialang gesproken over biologische, niet-thermische effecten vaak ver *beneden* deze limieten (zie ook 3). Uw ontkenning van de tegengeluiden die gerenommeerde wetenschappers wereldwijd laten horen, rechtvaardigt de vraag of de 'wetenschappelijke infrastructuur' waarop u zich baseert wel zo solide is als u doet voorkomen. De onzekerheden van draadloze technologie en de noodzaak tot voorzorg worden immers juist zichtbaar in de wetenschappelijke controverse.

In het rapport van de WRR lezen we:

> 'Voor een adequaat fysiek veiligheidsbeleid moet de samenleving uiteraard over een goed kennisniveau en een adequate wetenschappelijke infrastructuur beschikken en moet de overheid toegang hebben tot de relevante kennis. De raad constateert dat door de veranderingen die zich in de wetenschappelijke wereld in de afgelopen decennia hebben afgespeeld, deze eis minder triviaal is dan zij op het eerste gezicht wellicht lijkt. Wetenschap is nauw verbonden geraakt met private belangen. Onafhankelijkheid van wetenschap is evenwel een essentiële voorwaarde voor het goed kunnen functioneren van democratie. (…) Van wetenschappelijk onderzoekers mag worden verwacht dat zij onzekerheden waarmee een maatschappelijk belang gemoeid kan zijn publiek maken. De raad beveelt aan te onderzoeken of dit wettelijk kan worden vastgelegd als een met het beroep van wetenschappelijk onderzoeker verbonden professionele zorgvuldigheidseis.'[35]

De WRR stelt dus dat:

a) onafhankelijkheid van wetenschap een essentiële voorwaarde is voor het goed kunnen functioneren van een democratie en
b) van wetenschappelijke onderzoekers mag worden verwacht dat zij onzekerheden waarmee een maatschappelijk belang gemoeid kan zijn publiek maken.

Ad a) Onafhankelijkheid van wetenschap als essentiële voorwaarde voor een democratie

Om de deugdelijkheid van de wetenschappelijke infrastructuur waarop u zich beroept te onderstrepen schrijft u in uw brief van 16 april jl. aan de Tweede Kamer het volgende:

[35] Ibidem, pagina 19 – 20.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> ‘Allereerst is het van groot belang te onderstrepen dat alle Nederlandse wetenschappers moeten voldoen aan de Nederlandse gedragscode voor wetenschappelijke integriteit[36]. De principes eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid zijn daarbij leidend. Ook ZonMw hanteert deze gedragscode bij het verstrekken van subsidies aan onderzoeksconsortia. De Gezondheidsraad hanteert daarnaast ook de ‘Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling’[37], die zij zelf mede heeft opgesteld. Er wordt dan ook te allen tijde van uitgegaan dat wetenschappelijke onderzoeken en adviezen zorgvuldig en onafhankelijk tot stand zijn gekomen.’

Echter, dat wetenschappers moeten voldoen aan de Nederlandse gedragscode voor wetenschappelijke integriteit[38] is helaas geen garantie dat de principes eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid ook daadwerkelijk leidend zijn voor de wetenschappers waarop u zich beroept en dat zij voldoen aan de ‘normen voor een goede onderzoekspraktijk’ zoals in de gedragscode wetenschappelijke integriteit zijn opgenomen. Belangenverstrengeling en oneigenlijke beïnvloeding zijn van alle tijden. De wetenschappelijke controverse rond draadloze technologie, enorme economische belangen die hier spelen en de gebleken onmogelijkheid om onzekerheden te articuleren en tegelijk de snelle uitrol van draadloze technologieën te waarborgen, maken de waarschuwing van de WRR meer dan gerechtvaardigd en zou u alert moeten maken voor corrumperende fouten van uzelf en van de politici, wetenschappers en telecomindustrie waar u mee samenwerkt. [39] Vooral omdat hier, als u ongelijk hebt, de gezondheid van de totale bevolking op het spel staat en deze wellicht nu al ernstig wordt geschonden.

Als het gaat om onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, dan mag de invloed van de industrie niet worden onderschat. Uit een onderzoek van de Oceania Radiofrequency Scientific Advisory Association (ORSAA), zoals weergegeven in het diagram op de pagina hierna, blijkt hoe groot de invloed van de financier is op de resultaten van EMV-studies en de al dan niet gevonden effecten. U dient zich hiervan rekenschap te geven als u zich beroept op de expertise van bijvoorbeeld het Kennisplatform Elektromagnetische Velden (KPEMV) dat momenteel voor een belangrijk deel door de industrie wordt gefinancierd. [40] [41]

---

[36] https://www.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/Corporate/Subsidies/PDF_s/Nederlandse_gedragscode_wetenschappelijke_integriteit_2018_NL.pdf

[37] https://www.knaw.nl/shared/resources/actueel/publicaties/pdf/gedragscode-belangenverstrengeling

[38] http://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf

[39] Volgens de Engelse geleerde Roger Bacon (1214 – 1294) worden in de geschiedenis van de mens steeds opnieuw dezelfde vier corrumperende fouten gemaakt: *‘Onderwerping aan valse en onwaardige autoriteit, onderwerping aan wat we gewend zijn te geloven, onderwerping aan de vooroordelen van de massa en het ergste van alles, geheimhouding van onwetendheid door een valse houding van ongegronde kennis om geen andere reden dan hoogmoed.’* Roger Bacon gaf les aan de universiteiten van Oxford en Parijs. Hij stond bekend als ‘ Doctor Mirabilis’, latijn voor ‘wonderbaarlijke leraar’.

[40] Door het ontbreken van een meerjarig financieel commitment is het Kennisplatform EMV in hogere mate afhankelijk van de financierende partijen (die er ook voor kunnen kiezen om hun financiering niet te verlengen). KWINK-Groep (2018). *Evaluatie Kennisplatform Elektromagnetische Velden en Gezondheid*. Pagina 17.
https://www.kennisplatform.nl/media/original/Rapport_evaluatie_Kennisplatform_EMV_sept_2018.pdf

[41] Tijdens het 5G-debat merkt u zelf met betrekking tot het KPEMV op dat de slager zijn eigen vlees niet zou moeten keuren.
https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/debat-over-de-uitrol-van-5g

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

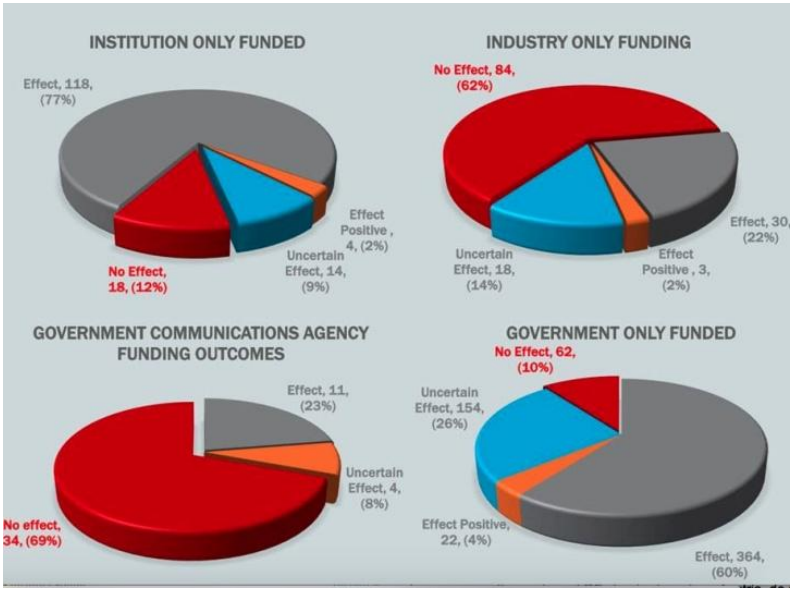

Invloed financieringsbron op uitkomsten EMV-onderzoek. Bron: ORSAA.[42]

In uw brief van 16 april 2019 aan de Tweede Kamer betreffende '5G en Gezondheid' beroept u zich voorts op het onderzoeksprogramma EMV van ZonMw:

> 'Tot dusverre is uit de onderzoeken naar voren gekomen dat er geen aanwijzingen zijn dat blootstelling aan radiofrequente EMV door mobiele telefonie leidt tot gezondheidseffecten.'[43]

De vraag is echter of de 16,6 miljoen aan onderzoeksgelden voor het programma 'Elektromagnetische Velden en Gezondheid' door ZonMw wel deugdelijk is besteed. In 2017 kwam ZonMw in opspraak doordat miljoenen euro's aan subsidie voor medisch wetenschappelijk onderzoek op onwettige wijze bleken te zijn toegekend. Argos, een samenwerkingsverband tussen VPRO en Human[44] dat zich al twintig jaar bezighoudt met 'journalistiek speurwerk', meldt in haar radio-uitzending van 30 september 2017:

> 'Leden van de ZonMw-commissie die subsidieaanvragen beoordeelt, dienden zelf ook subsidieaanvragen in bij ZonMw. Zo hadden zij de mogelijkheid om zichzelf te bevooroordelen ten opzichte van concurrerende aanvragen. Deze praktijk is in strijd met de Algemene wet bestuursrecht (Awb), oordeelde de bezwarencommissie van ZonMw begin vorig jaar, nadat een van de benadeelde subsidievragers beroep had aangetekend.'[45]

Tweede-kamerlid Jan Paternotte (D66) sprak zijn 'ernstige zorgen' uit. Het geld, afkomstig van ons belastinggeld, moet naar het beste onderzoeksvoorstel, aldus Paternotte.

[42] http://www.orsaa.org/uploads/6/7/7/9/67791943/bio-effect_findings_full_version.pdf
[43] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/17/kamerbrief-over-5g-en-gezondheid
[44] https://www.human.nl/
[45] https://www.vpro.nl/argos/lees/nieuws/2017/Schimmige-praktijken-bij-ZonMw.html

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> 'Alleen al de schijn van belangenverstrengeling moet worden tegengegaan, en het lijkt er sterk op dat het hier véél verder ging. Het roept de vraag op of er met deze onderzoeksgelden goed is omgegaan.' [46]

In 2015 hadden van de zeventien commissieleden van ZonMw slechts drie leden geen enkele betrokkenheid bij de aanvragen. Naar schatting zijn honderden subsidieaanvragen op onreglementaire wijze beoordeeld, waarbij het gaat om tientallen miljoenen euro's. Volgens emeritus hoogleraar integriteit Hans van den Heuvel is de werkwijze van ZonMw 'illegaal' en 'een poppenkast'.[47]
Aangezien de onderzoeksresultaten van het ZonMw-programma, in uw woorden, door het Kennisplatform EMV worden 'ontsloten'[48] en de voorzitter van ZonMw lid is van het KPEMV dat mede door de industrie wordt gefinancierd, is de vraag gerechtvaardigd of hier sprake is van belangenverstrengeling en oneigenlijke beïnvloeding. Aangezien daarmee de volksgezondheid op het spel staat, zou een onderzoek door een onafhankelijke onderzoekscommissie hier op zijn plaats zijn.

Tot slot is er uiteraard de invloed van de Gezondheidsraad op de wetenschappelijke infrastructuur in Nederland. In mijn manuscript *'Is smart wel slim? De moed te willen weten over stralingsrisico's'* ga ik uitgebreid in op de falende Gezondheidsraad als het gaat om het geven van een juiste weergave van de stand van de wetenschap op het gebied van EMV. Ik geef u enkele voorbeelden van mijn ontdekkingen:

Wat betreft (de schijn van) belangenverstrengeling en oneigenlijke beïnvloeding is er iets nogal eigenaardigs aan de hand met de Commissie EMV van de Gezondheidsraad. Eigenaardig, omdat hier een vreemd soort blindheid lijkt te bestaan zowel binnen de Gezondheidsraad zelf als bij overheden die zich op de onafhankelijkheid en deskundigheid van de Gezondheidsraad baseren.

In de wetenschappelijke controverse rond EMV staan de ICNIRP-limieten al decennialang ter discussie. Om haar wettelijke taak te vervullen op grond van artikel 22 van de Gezondheidswet[49] en een juiste weergave te kunnen geven van de stand van de wetenschap, moet de Commissie EMV van de Gezondheidsraad een objectief beeld geven van wetenschappelijke kennis afkomstige uit beide 'kampen'. Niet alleen het onderzoek dat de ICNIRP-limieten onderschrijft, ook de onderzoeken die de ICNIRP-limieten bekritiseren moeten zonder vooringenomenheid worden beoordeeld. Dat dit ook daadwerkelijk op een onafhankelijke wijze gebeurt is echter hoogst onwaarschijnlijk door hoe de Commissie EMV is samengesteld. De voorzitter van de ICNIRP, dr. Eric van Rongen, is namelijk ook secretaris van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad.

[46] Ibidem.
[47] Ibidem.
[48] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/17/kamerbrief-over-5g-en-gezondheid
[49] Arikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Ministers en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Hoe groot de invloed van een secretaris is op de inhoud van adviesrapporten van de Gezondheidsraad blijkt uit een beschrijving van het secretariaat van de Gezondheidsraad door een onafhankelijke evaluatiecommissie uit 2017 onder leiding van prof. Dr. Wim Derksen:

> 'Voor het advieswerk krijgt de raad ondersteuning van een secretariaat, dat is onderverdeeld in een wetenschappelijke staf (de wetenschappelijke secretarissen en redacteuren) en een afdeling bedrijfsvoering. Het secretariaat wordt geleid door de Algemeen Secretaris. De leden van de wetenschappelijke staf bereiden de adviezen voor; zij doen literatuuronderzoek en adviseren het voorzitterschap over de samenstelling van commissies. Gedurende het gehele proces ondersteunen zij, als secretaris, de commissie. Tot slot schrijven zij het conceptadvies.'[50]

De invloed die een secretaris kan uitoefenen is dus groot. Niet alleen op de samenstelling van de commissie, maar ook op de inhoud van de adviesrapporten. Iedere wetenschapper weet dat de wijze waarop literatuuronderzoek wordt gedaan en de keuzes die daarbij worden gemaakt, van invloed zijn op de uitkomst van het onderzoek. De door de secretaris geselecteerde en aan de Commissie EMV aangedragen literatuur[51], zal de inhoud van de adviesrapporten hoe dan ook beïnvloeden. Ook in het schrijven van een conceptadvies ligt uiteraard een risico dat de secretaris, als hij meerdere belangen dient, de inhoud van de adviesrapporten op oneigenlijke wijze beïnvloedt.

Het is gezien de dubbelrol die Van Rongen speelt, dat wil zeggen zijn rol als voorbereider van de adviesrapporten van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad enerzijds en zijn rol als voorzitter van de ICNIRP anderzijds, niet erg waarschijnlijk dat de adviesrapporten een objectieve weergave geven van de stand van de wetenschap.

Ad b. Onzekerheden waarmee een maatschappelijk belang gemoeid is dienen door wetenschappelijke onderzoekers publiek te worden gemaakt.

De belangenverstrengeling binnen de Commissie EMV van de Gezondheidsraad kan niet anders dan van invloed zijn op de inhoud van de adviesrapporten. Als er een belang is om de status quo ten aanzien van de ICNIRP-limieten te handhaven, zullen onzekerheden (wetenschappelijke bevindingen) op basis waarvan deze limieten ter discussie dienen te worden gesteld, niet zonder meer publiek worden gemaakt. Ter illustratie van hoe de Gezondheidsraad de wetenschappelijke infrastructuur in Nederland ondermijnt, geef ik een voorbeeld uit het laatste adviesrapport van de Commissie EMV.
In dit adviesrapport uit 2016 , getiteld *'Mobile Phones and cancer, part 3. Update and overall*

[50] Rapport van de externe evaluatiecommissie onder leiding van prof. dr. Wim Derksen (2017). *Evaluatie van de Gezondheidsraad. Periode 2013 – 2016.* Pagina 4.
[51] Op zijn Linked In pagina beschrijft Van Rongen het zelf als volgt: 'Search for, analyze and review scientific literature related primarily to health effects of exposure to electromagnetic fields. Act as Scientific Secretary to the Electromagnetic Fields Committee and to the Standing Committee Radiation and Health of the Health Council.' https://nl.linkedin.com/in/eric-van-rongen-73b84614

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

conclusions from epidemiological and animal studies' [52] vergelijkt de Commissie EMV haar onderzoek met een onderzoek van het aan de WHO gelieerde International Agency on Research on Cancer (WHO/IARC). In 2011 classificeerde de IARC radiofrequente EMV zoals gebruikt bij draadloze technologie als 'mogelijk kankerverwekkend voor mensen' (groep 2B)[53] en in 2013 bracht de IARC een 481 pagina's tellende Monografie uit[54], waarin zij deze classificatie op basis van 457 studies onderbouwt.
Wat betreft de deskundigheid van de leden van een IARC-werkgroep zegt de Monografie:

> 'Leden van werkgroep hebben over het algemeen significant onderzoek gedaan op het gebied gerelateerd aan de carcinogeniteit van de agentia die worden beoordeeld en de IARC gebruikt literatuuronderzoek om de meeste experts te identificeren. Leden van de werkgroep worden geselecteerd op basis van (a) kennis en ervaring en (b) afwezigheid van echte of schijnbare belangenverstrengeling. Overweging wordt ook gegeven aan demografische diversiteit en balans van wetenschappelijke bevindingen en visies.' [55]

Dr. David Gee, sinds 1995 werkzaam bij het Europees Milieuagentschap (EEA) in Kopenhagen als senior-adviseur voor wetenschap, beleid en 'emerging issues' en projectleider van twee 'Late Lessons'- rapporten, zegt naar aanleiding van recente wetenschappelijke ontdekkingen:

> 'Zou IARC de huidige wetenschappelijke bevindingen beoordelen, dan zou het EMV-straling classificeren als "waarschijnlijk kankerverwekkend" of zelfs onomwonden "kankerverwekkend".' [56]

De Commissie EMV van de Gezondheidsraad denkt daar echter anders over. In haar adviesrapport schrijft ze:

> 'Die classificatie is voornamelijk gebaseerd op gegevens uit epidemiologisch onderzoek, aangevuld met gegevens uit experimenten met proefdieren.
> De commissie Elektromagnetische velden van de Gezondheidsraad heeft zowel de epidemiologische als de dierexperimentele gegevens systematisch geanalyseerd aan de hand van vooraf opgestelde protocollen en heeft daarbij ook de kwaliteit van de onderzoeken in aanmerking genomen.'[57]

De Gezondheidsraad geeft aan dat haar 'Overall conclusions from epidemiological and animal studies' verschillen van die van de IARC.

> 'Over het algemeen leveren de gegevens van verschillende epidemiologische onderzoeken enige aanwijzingen op voor een verband tussen langdurig en / of intensief gebruik van een mobiele telefoon en een verhoogde incidentie van tumoren in de hersenen en het hoofd- en nekgebied, maar het bewijs is zwak en inconsistent. De incidentiegegevens in Nederland en in andere landen over de hele wereld bieden geen enkele ondersteuning[58] voor een dergelijke associatie. Het is mogelijk dat de blootstelling aan RF-EMF als gevolg van het gebruik van

[52] Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies.* The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06.
[53] International Agency on Research on Cancer (2011*). IARC classifies radiofrequency electromagnetic fields as possibly carcinogenic to humans* (Group 2B), Lyon, 31 mei 2011. Http://www.iarc.fr/en/media-centre/pr/2011/pdfs/pr208_E.pdf
[54] IARC (2013). *Non-Ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields.* https://monographs.iarc.fr/wp-content/uploads/2018/06/mono102.pdf
[55] Uit: Preambule in: IARC (2013). *Non-Ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields.* Pagina 12. (Vertaling citaat: WdJ.)
[56] De Groene Amsterdammer. *Bellen schaadt cellen. Onderzoek 5G-technologie.* 16 januari 2019. Pagina 5.
[57] Ibidem, pagina 11 (Nederlandse samenvatting).
[58] Zie kader 'GBD-studie toont wereldwijde toename incidentie hersentumoren. Nederland in Europese top 3 grootste incidentiestrijging 1990 – 2016.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

mobiele telefoons een rol speelt in een associatie, mocht deze bestaan, maar de commissie acht het onwaarschijnlijk dat een dergelijke blootstelling daadwerkelijk tumoren veroorzaakt.
Diergegevens leveren geen bewijs voor inductie van tumoren, maar slechts een zwakke indicatie voor een mogelijk bevorderend effect.'[59]

Doordat de Commissie EMV aangeeft 'zowel de epidemiologische als de dierexperimentele gegevens systematisch geanalyseerd' te hebben, ze op grond van de Gezondheidswet de wettelijke plicht heeft een weergave te geven van de stand van de wetenschap en ze bovendien haar onderzoek vergelijkt met dat van de IARC, mag worden verondersteld dat zij alle relevante gegevens, dat wil zeggen, ook de gegevens die door de IARC zijn onderzocht, mee heeft genomen in haar onderzoek. Dat is echter niet het geval. Wie de referenties van het adviesrapport van de Gezondheidsraad vergelijkt met de referenties in de IARC-Monografie komt tot de verbijsterende ontdekking dat van de 457 studies die door de IARC zijn onderzocht en beoordeeld, de Gezondheidsraad er slechts 3 heeft overgenomen om haar vergelijking op te baseren. Bovendien blijken deze 3 studies een negatief resultaat (geen effect) te laten zien. Waarmee zichtbaar wordt dat de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, terwijl ze geacht wordt een weergave te geven van de stand van de wetenschap, niets van het in de IARC-Monografie gevonden bewijs heeft besproken of getoetst om tot haar 'overall conclusions on carcinogenicity'[60] te komen.

Daarmee wordt duidelijk dat
a) de suggestie dat er sprake is van een vergelijkbaar onderzoek vals is;
b) de Commissie EMV van de Gezondheidsraad geen weergave geeft van de stand van de wetenschap;
c) de IARC-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend voor mensen' als onverminderd geldig dient te worden beschouwd.

Niet alleen faalt de Commissie EMV hier in haar wettelijke opdracht om een weergave te geven van de stand van de wetenschap, ze ondermijnt ook de deugdelijkheid van de wetenschappelijke infrastructuur doordat zij cruciaal wetenschappelijk onderzoek zoals van de IARC buiten beeld plaatst. De stelling van de Gezondheidsraad dat de incidentiegegevens in Nederland en in andere landen over de hele wereld 'geen enkele ondersteuning bieden' voor een associatie met een verhoogde incidentie van tumoren in de hersenen en het hoofd- en nekgebied wordt weersproken door de informatie die u in het kader op pagina 21 aantreft.

Uit bovenstaande kan worden vastgesteld dat Nederland een betrouwbare wetenschappelijke infrastructuur op het gebied van EMV ontbeert. Het gevolg is dat de onzekerheden over de blootstelling aan draadloze technologie, waar de complete volksgezondheid zijnde een staatsbelang mee is gemoeid, niet worden geadresseerd en niet publiek worden gemaakt en de 'essentiële voorwaarde voor het goed functioneren van democratie' wordt ondermijnd.

[59] Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies.* The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06. Pagina 53. Vertaling citaat: WdJ.
[60] Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies.* The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06. Nederlandse samenvatting, pagina 53.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Ook in dit verband wijs ik u erop dat de onverenigbaarheid van de adviezen van de WWR met uw antennebeleid een getuigenis geeft van de grote risico's die u neemt als u, de tegengeluiden uit de samenleving negerend (zoals bijvoorbeeld deze reactie op uw internetconsultatie), aan uw 'Actieplan Digitale Connectiviteit' en het daaruit voortvloeiende 'Voorstel van wet' vasthoudt, zonder zich van deze risico's rekenschap te geven. Nieuwe wetgeving baseren op een ondeugdelijke wetenschappelijke infrastructuur ondermijnt niet alleen onze democratie, maar is gezien de grote gezondheidsrisico's die hier worden genomen in strijd met het staatsbelang waar de volksgezondheid een deel van vormt.

2.5. Strijdig met advies WRR om in het nieuwe risicoparadigma burgerparticipatie een belangrijke rol te laten spelen

Bij het articuleren van onzekerheden is de rol van niet-experts en het belang van tegengeluiden van buiten de wetenschap onontbeerlijk. 'Niet-experts kunnen een belangrijke rol spelen bij het articuleren van problemen en het publiek maken van onzekerheden', aldus de WRR.
Het gaat daarbij niet om het creëren van consensus, 'maar om het zo scherp mogelijk identificeren van kwesties waarover onvoldoende kennis bestaat, of waarvan de normatieve gezichtspunten onduidelijk zijn'.[61]

> 'Niet ontkend kan echter worden dat beleidsmakers soms de neiging hebben om publieksparticipatie als eenmalige gebeurtenissen te zien – of cynischer: als een horde die in het huidige tijdsgewricht nu eenmaal moet worden genomen – en weinig aandacht te besteden aan het institutionele leren dat een belangrijke inzet zou kunnen vormen.'[62]

Als bij publieksparticipatie aangestuurd wordt op consensus en/of tegengeluiden worden genegeerd of verdoezeld, wordt de rol van publieksparticipatie belemmert of onmogelijk gemaakt. De rol van publieksparticipatie, in de nieuwe risicobenadering die de WRR voor ogen heeft, is namelijk juist het publiek maken en zo scherp mogelijk articuleren van onzekerheden en problemen.

> 'Niet-experts kunnen belangrijke bijdragen leveren, niet omdat zij als substituut voor de inzichten van experts kunnen dienen, maar wel omdat zij daarop correcties kunnen bieden. "Public engagement is needed in order to test and contest the framing of the issues that experts are asked to resolve", vat Jasanoff (2003: 397) samen. Daarnaast kan het betrekken van niet-experts bij met name onzekere en ambigue risicoproblemen worden verdedigd met een andersoortig argument, namelijk dat die betrokkenheid ook uit democratische overwegingen geboden is. Democratie houdt niet alleen in dat een volk zichzelf bestuurt, maar ook dat het de onzekerheden die daarbij optreden collectief onder ogen ziet. Waar zich onzekere en ambigue risicoproblemen

[61] Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid.* Pagina 20.
[62] Ibidem, pagina 136 – 137.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

GBD-studie toont wereldwijde toename incidentie hersentumoren
Nederland in top 3 grootste incidentiestijging West-Europa 1990 - 2016

De uitspraak van de Gezondheidsraad dat de incidentie-gegevens in Nederland en over de hele wereld, geen enkele ondersteuning bieden voor een toename aan hersentumoren is onjuist, zoals blijkt uit een internationale GBD-studie (GBD: Global Burden of Diseases, Injuries en Risk Factors), gepubliceerd in The Lancet van april 2019. In deze studie concluderen de onderzoekers dat tussen 1990 en 2016 het aantal incidentiegevallen van CZS-kanker (kanker aan het centrale zenuwstelsel waarvan 90 % bestaat uit hersentumoren, met glioom als de meest voorkomende en meest kwaadaardige vorm), wereldwijd toegenomen is in *alle* geografische gebieden en SDI-kwintielen*. Het leeftijdgestandaardiseerde stijgingspercentage tussen 1990 en 2016 komt op een wereldwijd gemiddelde van 17,3 %, met regionaal een sterk variërende incidentie op de SDI (Socio-demografische index). In Nederland ligt dit leeftijdgestandaardiseerde stijgingspercentage op maar liefst 56,9 %. Uit een in de studie opgenomen tabel, kunnen we afleiden dat Nederland daarmee behoort tot de top 3 van West-Europese landen met de grootste procentuele stijging van aantallen CZS-kanker tussen 1990 en 2016.

De leeftijdgestandaardiseerde incidentiecijfers waren het hoogst in West-Europa, Oost-Azië en Midden-Europa en het laagst in Oceanië en Centraal- en Oost-Afrika ten zuiden van de Sahara. Op de wereldranglijst van 175 in het onderzoek genoemde landen, kwam Nederland op de 18e plaats wat betreft incidentietoename.

Niet alleen brengt de studie het aantal incidenten en het aantal sterfgevallen in beeld, maar ook de zogenaamde DALYs, de Disability adjusted life years (voor invaliditeit gecorrigeerde levensjaren), de YLDs, de Years lived with disability (de jaren dat men met invaliditeit leeft) en de YLLs, de Years of life lost (het verlies aan levensjaren).

'Het effect dat CZS-kanker heeft op het gezondheidszorgsysteem is buiten proportie in verhouding tot de incidentie vanwege het grote aantal sterfgevallen en de inherente invaliderende effecten die het heeft op patiënten, vaak verhinderd onafhankelijk te functioneren. De tekens en symptomen geassocieerd met CSZ-kanker zijn heterogeen, afhankelijk van de histopathologie en aangetaste anatomische gebieden, en omvatten hoofdpijnen, gezichtsverlies, beroerte, spraakproblemen en verlamming.' (Pagina 376, vertaling citaat: WdJ.)

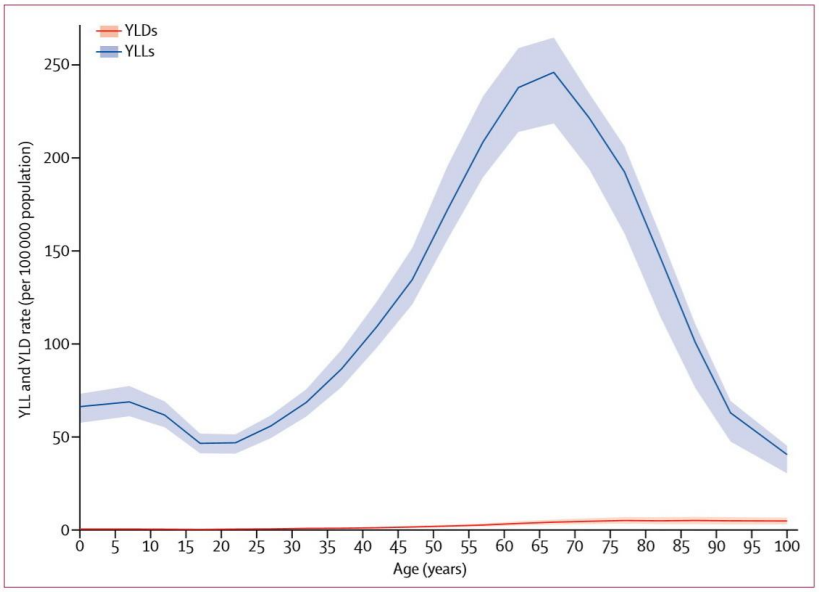

Wereldwijde leeftijdsspecifieke levensjaren met invaliditeit (YLDs) en jaren levensverlies (YLLs) per 100.000 inwoners als gevolg van CZS-kanker, 2016.
Gearceerde gebieden tot 95 % onzekerheidsintervallen.)

(* SDI: Socio-demografische index. Een kwintiel is een groep van 20 %.)

Bron: GBD 2016 Brain and Other CNS Cancer Collaborators (2019). *Global, regional, and national burden of brain and other CNS cancer, 1990 – 2016: a systematic analysis for the Global Burden of Dissease Study 2016.* Lancet Neurol 2019, 18:376-93.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

aandienen, moet nog worden uitgevonden wat the common good is. Binnen een democratie bestaat daarvoor geen andere weg dan via deliberatie.'[63]

Als zelfbestuur van het volk een kenmerk is van een democratie en dit zelfbestuur maakt dat de onzekerheden die daarbij optreden collectief onder ogen worden gezien, dan gaat er iets mis in het antennebeleid en met onze democratie. Doordat gemeenten door de landelijke topdown aansturing in hun antennebeleid vaak niets anders meer kunnen met de ongerustheid van burgers dan het maar te negeren en burgers vaak geen idee meer hebben tot wie ze zich dan wel moeten wenden om gehoord te worden, moet er wel spanning en strijd ontstaan. Als deze spanning en strijd niet door de landelijke overheid wordt onderkend en ze haar topdown beleid handhaaft, dan is het slechts een kwestie van tijd totdat de spanning escaleert.

Als de aanbevelingen van de WRR niet overgenomen *kunnen* worden, *omdat* de articulatie van onzekerheden de uitrol van draadloze netwerken in de weg zit, dan duidt dat erop dat voorzorg vrijwel zeker noodzakelijk is. Hoe moeilijker de situatie het articuleren van onzekerheden toelaat, hoe groter de noodzaak is om dat te doen.

3. Strijdig met duizenden onafhankelijke (peer reviewed) studies die ver beneden de INCIRP-limieten ernstige gezondheidsrisico's aantonen

Dr. Robert O. Becker – pionier op het gebied van bioelektriciteit en regeneratie en tot tweemaal genomineerd voor de Nobelprijs – was bijna drie decennia geleden al heel uitgesproken over de gezondheidsrisico's van door de mens gemaakte EMV:

'Alle abnormale manmade elektromagnetische velden veroorzaken dezelfde biologische effecten. Deze effecten, die feitelijk of potentieel schadelijk zijn en zich ontwikkelen vanuit normale functies, zijn de volgende:

- Effecten op de celgroei, zoals een toename in de deling van kankercellen;
- toename in de verspreiding van bepaalde kankers;
- stressreacties bij dieren die, als de blootstelling voortduurt, leiden tot afname van de efficiëntie van het immuunsysteem;
- ontstaan van leerproblemen; wijziging in neurochemicaliën, resulterend in gedragsstoornissen zoals zelfmoord[64];
- de ontwikkeling van afwijkingen bij embryo's;
- wijziging in biologische cycli.' [65]

[63] Ibidem, pagina 181.
[64] We kunnen ons afvragen hoe iets wat we niet kunnen zien, horen, ruiken, proeven of aanraken een mens tot zelfmoord kan drijven. Een van de antwoorden vinden we in de invloed van 'abnormale EMV' op de neurohormonen in onze hersenen. Onderzoek toont aan dat manmade EMV de niveaus van bijvoorbeeld serotonine en dopamine aantasten. Van zowel serotonine als dopamine is bekend dat ze gedrags- en psychische mechanismen beïnvloeden. Al in 1987 concludeerde een groep wetenschappers op basis van de beschikbare data dat er een 'onmiskenbare relatie' bestaat tussen serotoninetekort en zelfmoord (Becker, pag. 208). In Nederland is zelfdoding, na kanker- en vaatziekten, de belangrijkste doodsoorzaak van mensen tussen de 40 en 60 jaar. Opvallend is de aanzienlijke toename van het aantal zelfdodingen bij jongeren, tussen de 10 en 20 jaar. https://www.113.nl/actueel/cbs-publiceert-zelfmoordcijfers-van-2017
[65] Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine.* Penguin Group Inc, New York, Pagina 2014 – 215. Vertaling citaat: WdJ.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Sindsdien zijn wereldwijd in duizenden wetenschappelijke studies, vaak ver beneden de ICNIRP-limieten, dezelfde effecten gevonden. Vastlegging van deze limieten in de Telecommunicatiewet biedt dan ook niet de zekerheid die nodig is om het vraagstuk van de volksgezondheid 'uitputtend' te regelen, zoals u in uw 'Memorie van toelichting' stelt. Juist omdat draadloze technologie als een 'risico-veroorzakende activiteit' [66] moet worden beschouwd, die 'ziekte' kan veroorzaken [67] is het misleidend en een gevaar voor de volksgezondheid om met het wettelijk vastleggen van de ICNIRP-limieten te suggereren dat dit wel het geval is.

In paragraaf 2.4. heb ik laten zien dat u met betrekking tot EMV niet de beschikking hebt over een deugdelijke wetenschappelijke infrastructuur en dat u, door af te gaan op de adviezen van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, uw beleid baseert op incomplete en daarmee onjuiste informatie. Uiteraard hebt u hier zelf ook een rol en verantwoordelijkheid in. In uw brief van 16 april 2019 aan de Tweede Kamer, verwijst u naar het artikel 'Bellen schaadt cellen' van de onderzoeksjournalisten 'Investigate Europe' in de Groene Amsterdammer van 16 januari 2019[68], alsook naar de publicaties waarop het 5G-appeal is gebaseerd.[69]

> 'De publicaties waar het 5G-appeal en de Groene Amsterdammer zich op baseren, betreffen onderzoeken waarbij biologische effecten bij cellen, planten en dieren gevonden zijn, vaak bij blootstellingsniveau's *boven* de blootstellingslimieten. Echter, deze biologische effecten (die betrekking hebben op de opwarming van (delen van) het lichaam door zendsignalen) zijn veranderingen in het lichaam die volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden[70]. Daarnaast is het, volgens het Kennisplatform, niet mogelijk effecten in cellen, planten en dieren te vertalen naar gezondheidseffecten bij mensen.'[71]

De informatie die u hier aan de Tweede Kamer geeft getuigt van onzorgvuldigheid en geeft een vertekend en foutief beeld van de feiten.

- ✓ In de eerste plaats betreffen de publicaties waarop het 5G-appeal zich baseert, juist onderzoeken die vaak *ver beneden* de ICNIRP-limieten (en niet *boven*, zoals u beweert) schadelijke effecten laten zien.

> 'De meer dan 240 wetenschappers verwijzen naar het feit dat "talloze recente wetenschappelijke publicaties hebben aangetoond dat EMV levende organismen beïnvloeden op niveaus *die ver onder de meeste internationale en nationale richtlijnen liggen*". Effecten zijn onder meer een verhoogd risico op kanker, cellulaire stress, toename van schadelijke vrije radicalen, genetische schade, structurele en functionele veranderingen van het voortplantingssysteem, leer- en geheugenproblemen, neurologische aandoeningen en negatieve effecten op het algemeen welzijn bij mensen. Schade gaat veel verder dan het menselijk ras, omdat er steeds meer aanwijzingen zijn voor schadelijke effecten voor zowel planten als dieren.'[72]

---

[66] RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving.* (Hoofdrapport), pagina 61.
[67] J.M. Roels et al. (2018). *Bewust Omgaan met Veiligheid: doelen en effectmaten in het risico- en veiligheidsbeleid. RIVM Rapport 2018-0029,* pagina 18.
[68] https://www.groene.nl/artikel/bellen-schaadt-cellen
[69] http://www.5gappeal.eu/
[70] https://www.kennisplatform.nl/verschil-biologische-effecten-en-gezondheidseffecten/
[71] Brief 16 april, pagina 5. (Cursief: WdJ.)
[72] http://www.5gappeal.eu/about/ Vertaling citaat: WdJ.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Dat 'het andere kamp' van wetenschappers laat zien dat er juist *onder* de ICNIRP-limieten schadelijke effecten plaatsvinden, geldt ook voor de (andere) onderzoeken waarnaar het artikel 'Bellen schaadt cellen' van de Groene Amsterdammer verwijst, waaronder de 2266 (vaak peer reviewed) studies van onafhankelijke wetenschappelijk EMV-onderzoek dat in de databank van de ORSAA[73] is opgenomen. Zie voor een review over dit EMV-onderzoek het artikel in het tijdschrift The Lancet, getiteld *'Planetary electromagnetic pollution: it is time to assess its impact'* van december 2018 [74], waarin wordt gesteld:

'De preventie van opwarming van het weefsel door radiofrequente elektromagnetische straling is bewezen ineffectief gebleken bij het voorkomen van biochemische en fysiologische interferentie. Zo is bijvoorbeeld door NIH-wetenschappers[75] aangetoond dat acute niet-thermische blootstelling het menselijk hersenmetabolisme, de elektriciteit in de hersenen en de systemische immuunresponsen verandert. Chronische blootstelling is geassocieerd met verhoogde oxidatieve stress en DNA-schade en kankerrisico. Laboratoriumstudies, waaronder grootschalige studies onder knaagdieren van het US National Toxicology Program en het Ramazzini Institute of Italy, bevestigen deze biologische en gezondheidseffecten in vivo.'[76]

✓ In de tweede plaats gaat het hier niet over 'biologische effecten (die betrekking hebben op de *opwarming* van (delen van) het lichaam door zendsignalen', zoals u schrijft), maar juist over *niet-thermische* effecten die weinig met opwarming te maken hebben en die niet door de ICNIRP-limieten worden beschermd. U schrijft dat deze biologische effecten 'volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden', waarbij u ter onderbouwing een link opneemt naar de website van het KPEMV. Als we deze link volgen, dan lezen we:

'Biologische effecten zijn veranderingen in het lichaam die niet tot gezondheidsschade leiden. Een voorbeeld: Als je aan het sporten bent of in de warme zon zit, warmt je lichaam op. Je lichaam reageert daarop door de bloedvaten in de huid te verwijden en te gaan zweten. Zo kan je lichaam de warmte afvoeren. Een ander voorbeeld is het eten van een suikerklontje. Daardoor stijgt het suikergehalte in je bloed en gaat je alvleesklier het hormoon insuline afscheiden. Met behulp van insuline kunnen cellen de suikers uit het bloed opnemen en er energie van maken. Dit zijn allemaal biologische effecten: het zijn tijdelijke veranderingen in je lichaam, die niet tot gezondheidsschade leiden. Gezondheidseffecten kunnen optreden als het lichaam de veranderingen niet voldoende kan compenseren. Zo kan extreme warmte ontwikkeling in het lichaam of langdurig te veel suiker eten wel leiden tot gezondheidsschade.
Een gezondheidseffect wordt dus altijd voorafgegaan door een biologisch effect, maar een biologisch effect hoeft niet tot een gezondheidseffect te leiden.

In onderzoeken naar de invloed van elektromagnetische velden op het lichaam worden wel biologische effecten waargenomen. Zo kan het lichaam door mobiele zendsignalen plaatselijk een beetje opwarmen. In normale omstandigheden is de opwarming gering en het lichaam kan die warmte probleemloos afvoeren. Zo stijgt de temperatuur van je lichaam meer van een rondje hardlopen (al snel een graad) dan van het zendsignaal van een mobiele telefoon. Als je blootgesteld zou worden aan sterke zendsignalen (die in het dagelijks leven niet voorkomen), dan kan het lichaam de warmte niet meer afvoeren en kan

[73] https://www.orsaa.org/orsaa-database.html
[74] https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(18)30221-3/fulltext
[75] National Institute of Health. https://www.nih.gov/
[76] https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(18)30221-3/fulltext Vertaling citaat: WdJ.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

gezondheidsschade ontstaan. Zo kan het oog warmte minder goed afvoeren. Door te sterke opwarming van het oog kan bijvoorbeeld staar ontstaan.'[77]

Vergelijken we de effecten die het KPEMV noemt met de effecten die in het 5G-appeal of in de ORSAA-databank worden vermeld, dan valt de enorme simplificatie van het probleem op. En de generalisatie die u maakt door te stellen dat de in het 5G-appeal en de in de ORSAA-databank[78] genoemde effecten 'volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden' getuigt van een grote onzorgvuldigheid in het omgaan met wetenschappelijke informatie.

Allereerst stelt het KPEMV dat 'biologische effecten veranderingen zijn in het lichaam die niet tot gezondheidsschade leiden', maar weerspreekt dat weer door te stellen dat een gezondheidseffect 'dus altijd voorafgegaan (wordt) door een biologisch effect'. Het is natuurlijk een geruststellende gedachte dat biologische effecten niet per definitie tot gezondheidseffecten leiden, maar deze gedachte kan ook versluierend werken. De door het KPEMV genoemde effecten *kunnen* niet vergeleken worden met de effecten die in het 5G-appeal en door de ORSAA worden genoemd, zonder dat duidelijk wordt hoe het probleem van stralingsbelasting door het KPEMV wordt gebagatelliseerd. Uw opmerking dat de in het 5G-appeal en de Groene Amsterdammer (bijvoorbeeld door de ORSAA) genoemde effecten 'veranderingen (zijn) in het lichaam die volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden' is zo kort-door-de-bocht geredeneerd, dat u zich met het lezen van deze reactie toch moet realiseren dat dit soort informatie aan de Tweede Kamer geen recht doet aan de realiteit. Ik vraag u dan ook met klem aan de Tweede Kamer te communiceren dat met de beschrijving van het KPEMV van 'biologisch effect' iets anders wordt bedoeld dan de effecten die in het 5G-appeal en bijvoorbeeld in de ORSAA-databank worden gemeld.

In ieder geval schendt u, door in uw brief van 16 april 2019 aan de Tweede Kamer de simplificatie van het KPEMV over te nemen zonder zich in de achtergrond van het 5G-appeal of de inhoud van de ORSAA-databank te verdiepen, artikel 68 van de Grondwet[79] (zie ook 8). De wijze waarop u wetenschappelijk onderzoek dat wijst op de gevaren van draadloze technologie versluiert in uw informatie aan de Tweede Kamer, kan immers een groot gevaar opleveren voor de volksgezondheid en volksgezondheid is een staatsbelang.

- ✓ Tot slot is de uitspraak die u van het Kennisplatform EMV aanhaalt dat het niet mogelijk is om 'effecten in cellen, planten en dieren te vertalen naar gezondheidseffecten bij mensen' volkomen ongenuanceerd. Ten eerste zijn de onderzoeken op cellulair niveau

[77] https://www.kennisplatform.nl/verschil-biologische-effecten-en-gezondheidseffecten/
[78] De publicaties die in het artikel 'Bellen schaadt cellen' van de Groene Amsterdammer worden gemeld.
[79] Artikel 68 Gw. De ministers en de staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken niet in strijd is met het belang van de staat.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

ook uitgevoerd op menselijk celweefsel. En ten tweede is het in het wetenschappelijk onderzoek gebruikelijk om dierproeven te doen om de uitwerking voor mensen van bijvoorbeeld medicijnen te testen.[80] Als daar geen vertaalslag mogelijk zou zijn naar de menselijke gezondheid, waren deze dierproeven volkomen onzinnig. Op de website van nota bene de rijksoverheid lezen we: *'Wetenschappers gebruiken dierproeven ook om meer te leren over de biologische processen in het lichaam. Zoals het ontstaan en verloop van ziekten.*'[81]

Uw kort-door-de-bocht-redenering en beroep op de gebrekkige expertise van het KPEMV lijkt uitsluitend bedoeld om wetenschappelijke studies die de uitrol van het 5G-netwerk kunnen vertragen of zelfs tegenhouden bij de Tweede Kamer uit beeld te houden. Uw houding ontbeert interesse in de wetenschappelijke informatie uit 'het andere kamp' die u juist zou moeten gebruiken om de onzekerheden van draadloze technologie te articuleren. Iets wat, zoals de WRR heeft laten zien, nodig is om de fysieke veiligheid van digitale netwerken te kunnen waarborgen.

In het kader treft u een handvol wetenschappelijke literatuur aan uit 'het andere kamp'. Literatuur dat een heel ander wereldbeeld laat zien dan het beeld dat u uitdraagt en dat door een ondeugdelijke wetenschappelijke infrastructuur in stand wordt gehouden. Zelf gebruik ik deze artikelen meestal om aan geïnteresseerden toe te sturen. Ze zijn gratis vanaf internet te downloaden. Waar het om gaat is dat de boodschap van deze artikelen eenduidig en helder is en die door u, in ieder geval als tegengeluid van wat u gewend bent te geloven, gehoord zou moeten worden: draadloze technologie schaadt onze gezondheid.

EEN HANDVOL WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR UIT 'HET ANDERE KAMP'

1. Het artikel 'Elektromagnetische hypersensitiviteit:Feit of fictie?' van de Canadese wetenschappers Stephen Genius en Christopher Lipp (Nederlandstalig): https://www.stopumts.nl/pdf/Genuis-Lipp2012-NL.pdf

2. Een artikel met richtlijnen van een Slovaakse onderzoeksgroep Igor Belyaev e.a. voor preventie, diagnose en behandeling van gezondheidsproblemen en ziekten gerelateerd aan elektromagnetische velden (Engelstalig): https://www.researchgate.net/publication/305689940_EUROPAEM_EMF_Guideline_2016_for_the_prevention_diagnosis_and_treatment_of_EMF-related_health_problems_and_illnesses

3. Een artikel van Franse oncoloog professor Domique Belpomme (Engelstalig): http://www.ehs-mcs.org/fichiers/1454070991_Reliable_biomarkers.pdf

4. Een in het Nederlands vertaald artikel van de Engelse dr. Andrew Goldsworthy, voormalig docent aan het Imperial College in Londen, na Oxford en Cambridge de derde universiteit van het

[80] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierproeven/waarom-dierproeven-nodig-zijn
[81] Ibidem.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Verenigd Koninkrijk en gerenommeerd om haar expertise op het gebied van elektrotechniek en gezondheid. Hij besteedde vele jaren aan het bestuderen van de calciumhuishouding in levende cellen en hoe cellen, weefsels en organismen worden beïnvloed door elektrische en elektromagnetische velden.
https://vehs.be/wp-content/uploads/De-biologische-effecten-van-zwakke-elektromagnetische-velden-Dr.-Andrew-Goldsworthy-2012.pdf

5. Een artikel van de Amerikaanse dr. Martin Pall, over de grote gevaren van WiFi (Engelstalig):
https://www.researchgate.net/publication/323998588_Wi-Fi_is_an_important_threat_to_human_health

6. Nogmaals, het artikel dat begin dit jaar in het gerenommeerde tijdschrift The Lancet verscheen, waarin de balans wordt opgemaakt over de impact van draadloze technologie, met een verwijzing naar een databank (ORSAA) met 2266 studies over de (schadelijke) effecten van EMV:
https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(18)30221-3/fulltext

4. Strijdig met het zelfbeschikkingsrecht, het democratisch recht van inspraak en de ongerustheid van ruim anderhalf miljoen Nederlanders

Inherent aan het zelfbeschikkingsrecht en democratisch recht van inspraak is dat burgers de vrijheid hebben *en behouden* om op basis van de informatie die zij tot hun beschikking hebben, zelf een risico-inschatting te maken om zich op grond daarvan al dan niet aan risico's (voor de gezondheid) bloot te stellen en inspraak hebben in situaties die hun belang dreigen te schaden. Er is echter een fundamentele onvrijheid geslopen in het blootgesteld worden aan straling van draadloze technologie 24/7 die in het nationaal antennebeleid ten onrechte wordt genegeerd.

Uit een onderzoek van de KWINK-Groep uit 2017 dat – nota bene – in opdracht van het Ministerie van EZK is uitgevoerd, lezen we dat 41 % van de Nederlandse bevolking twijfelt over de veiligheid van zendinstallaties. Van deze 41 % neemt 9 % maatregelen.

> 'Een kleine groep van 9 procent wordt in het onderzoek aangeduid als "ongeruste" of "zeer bezorgde" burger. Zij maken zich zorgen om de straling van antennes en treffen maatregelen om deze straling in hun woonomgeving te verminderen.' [82]

Het is nogal verwonderlijk dat de KWINK-groep bij 9 % van de Nederlandse bevolking spreekt over een 'kleine groep'. Zetten we de hier genoemde percentages namelijk om in aantallen, dan hebben we het – uitgaande van 17 miljoen Nederlanders – bij 41 % over *bijna 7 miljoen burgers die twijfelen aan de veiligheid van zendinstallaties.* Nemen we 9 % van 17 miljoen, dan komen we uit op *ruim anderhalf miljoen Nederlanders die ongerust tot zeer bezorgd zijn en maatregelen treffen tegen stralingsbelasting.* Gezien de gezondheidsrisico's, die volgens onafhankelijke wetenschappelijke (peer reviewed) studies groot tot zeer groot zijn, is het onjuist om deze groep burgers te (blijven) negeren. Blijkbaar overtuigt de Nederlandse overheid niet, ook al blijft ze

[82] KWINK-Groep (2017). *Verkenning toekomst openbare registratie antenne-installaties*. In opdracht van het Ministerie van EZK. Pagina 47.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

ruim onder de blootstellingslimieten van de ICNIRP.

Met het op handen zijnde 5G-netwerk, het meest extreme netwerk ooit, is de maatschappelijke onrust aanzienlijk toegenomen. Tijdens het Tweede Kamer-debat over 5G van 4 juli jl. gaven de voorzitter en 7 van de 8 partijen aan een stroom van brieven te ontvangen van burgers die zich ongerust maken over de gezondheidsrisico's .[83] Het zal hen waarschijnlijk niet ontgaan zijn dat er een grote discrepantie bestaat tussen de informatie die hen via u bereikt en de informatie die burgers en andere belanghebbenden aanreiken. Als de wetenschappelijke infrastructuur waarop de overheid zich baseert niet deugt, dan is het niet zo verwonderlijk dat burgers hun informatie ergens anders vandaan halen en van hieruit invloed proberen uit te oefenen. Wereldwijd zijn burgers zich aan het organiseren om een tegenkracht te vormen tegenover een trein die alsmaar doordendert, zonder rekening te houden met de alsmaar toenemende stralingsdichtheid en de daarmee samenhangende toenemende gezondheidsrisico's. Het blijven negeren van de toenemende tegengeluiden uit de samenleving, zal ongetwijfeld tot grote problemen gaan leiden.

5. Strijdig met de uitkomsten van de internetconsultatie 'Actieplan Digitale Connectiviteit'

Op 15 maart 2018 publiceerde u met betrekking tot 5G uw beleidsnota 'Consultatiedocument Actieplan Digitale Connectiviteit'. Belanghebbenden (burgers, bedrijven en andere organisaties) kregen tot 11 april de gelegenheid om op de beleidsnota te reageren en konden daarbij aangeven of ze deze reactie al dan niet openbaar wensten te maken.

Hoewel u in uw 'Actieplan Digitale Connectiviteit' nergens op de gezondheidsrisico's van draadloze technologie ingaat, blijkt uit de openbare reacties op de internetconsultatie dat de overgrote meerderheid van de respondenten dat wel doet. *Ruim 84 % van de respondenten brengt op grond van gezondheidsargumenten ernstige bezwaren in tegen 5G en het door u voorgestelde actieplan.*[84] Opvallend is dat u in uw brief van 2 juli 2018[85] waarin u uw actieplan aan de voorzitter van de Tweede Kamer aanbiedt, geen melding maakt van deze tegengeluiden.

Ook blijkt nergens uit dat u inhoudelijk iets met de reacties op deze eerdere internetconsultatie hebt gedaan. Uit uw 'Wetsvoorstel implementatie Telecomcode' en de wijze waarop u met uw voorstel om de ICNIRP-limieten in de Telecommunicatiewet op te nemen meent het vraagstuk van de volksgezondheid 'uitputtend' te hebben geregeld, maak ik bijvoorbeeld op dat u de reactie van de Stichting EHS niet heb benut om, in de woorden van de WRR, 'onzekerheden te articuleren' en uw standpunt te heroverwegen of op zijn minst te nuanceren. De wetenschappelijke controverse op het gebied van EMV weerspreekt uw standpunt en de Stichting EHS geeft aan dat een wettelijke vastlegging van de ICNIRP-limieten op geen enkele wijze geruststelt als het gaat om gezondheidsbescherming.

[83] https://stralingsbewust.info/wp-content/uploads/2019/07/Debat-over-de-uitrol-van-5G-ongecorrigeerd-stenogram-4-juli-2019.pdf
[84] https://www.internetconsultatie.nl/connectiviteitsplan
[85] https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-26643-547.html

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> 'Om te beginnen kwam de belasting tot nu toe nooit maar in de buurt van de maximale blootstellingswaarden van de EU-richtlijn (…), maar veroorzaakt bij deze lage waarden al wel klachten. Verwacht kan worden dat bij de introductie van 5G, met de eigenschappen van de kortere golflengte, de stralingsbelasting op leefhoogte, veel hoger dan de gebruikelijke intensiteiten moet worden om functioneel te kunnen zijn. Met andere woorden, het stellen van normen zonder serieus in te gaan op de ervaring van ziek worden bij de huidige blootstellingsniveau's, achten wij ongewenst. Normering zonder grondig onderzoek, zal naar wij vrezen leiden tot consolidatie van de maximale normen van de desbetreffende EU richtlijn, met grote gezondheidsschade tot gevolg. N.B. De maximale blootstellingsnorm is in de orde van 10^{12} maal zo sterk als de natuurlijke achtergrondwaarde en in de orde van 10^{6} maal zo sterk als de stralingsintensiteit waarbij veel elektrogevoeligen al effecten ervaren.' [86]

Volgens politicoloog dr. Edwin van Rooyen ontbreekt er een maatschappelijk draagvlak voor 5G.

> 'Hij constateert een "democratisch tekort" in de besluitvorming over 5G. Bestuurders die de publieke zaak dienen, moeten zorgen voor maatschappelijk draagvlak voor hun besluiten. De samenleving moet juist en volledig geïnformeerd worden, mensen moeten de kans krijgen hun standpunt in te brengen en dan moet een belangenafweging worden gemaakt. Dat proces heeft niet of nauwelijks plaatsgevonden. "Dat is zeer zorgwekkend", aldus Van Rooyen.' [87]

Mede gezien de beleidsnota *'Bewust omgaan met veiligheid: Rode draden'* van het Ministerie van IenM[88], waarin erop wordt aangedrongen om in risicodomeinen de burger bij de beleidsvorming te betrekken en om bij onzekere cumulatieve risico's het voorzorgprincipe toe te passen, schiet u ernstig tekort in het verwerken van de reacties op uw internetconsultatie en in het informeren van de Tweede Kamer over de tegengeluiden die uit deze consultatie blijken. Ik wijs u erop dat, als het verzwijgen van informatie aan de Tweede Kamer tot een onjuiste beeldvorming leidt die het belang van de staat schaadt, er evengoed sprake is van het geven van onjuiste informatie, waarmee u ook hier artikel 68 van de Grondwet schendt (zie 8).

6. Strijdig met de morele verantwoordelijkheden van overheden bij opgelegde risico's

Zodra er sprake is van een risico, in welke vorm dan ook, is er een kans op leed. Zowel het meewegen van gezondheid als de acceptatie of afwijzing van risico's zijn in essentie morele vraagstukken. In het eerste geval gaat het om zorg voor anderen en de wereld om ons heen[89]. In het tweede geval om de morele vraag waarom je een groep aan iets mag blootstellen waar ze niet zelf voor gekozen heeft.[90] Problemen ontstaan als de overheid aan de bevolking (gezondheids)risico's oplegt, maar daarbij zwijgt over de morele vraag waarom het acceptabel zou zijn om de bevolking deze risico's op te leggen.

---

[86] https://www.internetconsultatie.nl/connectiviteitsplan/reactie/6cf59b78-e794-4600-a31f-e34715082972
[87] https://mailchi.mp/fd1cd26554a9/maatschappelijk-draagvlak-voor-5g-is-nihil-persbericht
[88] Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2014). *Bewust omgaan met veiligheid: Rode draden. Een proeve van een IenM-breed afwegingskader veiligheid.*
[89] Harry Kunneman (2012), *Het belang van moreel kapitaal in zorg en welzijn.* Paul Cremerlezing 2012, Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.
[90] Michel van Eeten e.a. (29 juni 2012). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. *Waarom burgers risico's accepteren en waarom bestuurders dat niet zien*, p. 11 – 12.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

In een essay uit 2012 geschreven voor het interdepartementale programma Risico's en verantwoordelijkheden van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, wordt ingegaan op een foutieve interpretatie van maatschappelijk verzet tegen claims van veiligheid. Volgens de auteurs lokt de opstelling van de overheid zelf een intolerante reactie uit door hoe zij over risico's spreekt. 'Of liever, hoe ze er niet over spreekt.'

> 'Zodra je toegeeft dat er een risico is, hoe bescheiden ook, ontstaat er een moreel vraagstuk: waarom mag de overheid het risico, met andere woorden: een kans op leed, aan een gemeenschap opleggen die daar tegen is? (…) Door te benadrukken dat het risico klein of beheersbaar is, probeert de overheid de morele legitimering van haar keuze te ontlopen.'[91]

> 'Natuurlijk doet de omvang van een risico ertoe. Hier werkt een eenvoudig moreel schema: een risico is een kans op leed en hoe minder leed, hoe beter.'[92]

Dat er sprake is van leed bij EHS-ers (burgers, waaronder ikzelf, die lijden aan Electromagnetische Hyper Sensitiviteit) erkent u in uw brief aan de Tweede Kamer van 16 april 2019[93]:

> 'De klachten die elektrogevoeligen beschrijven, kunnen reëel en ernstig zijn en de kwaliteit van leven nadelig beïnvloeden.'

Dit erkennen en toch doorgaan met het opleggen van stralingsbelasting aan deze groep burgers is een vorm van wreedheid die alleen gerechtvaardigd kan worden doordat u ervan overtuigd bent dat het hier *uitsluitend* over een nocebo-respons kan gaan (men verwacht ziek te worden van straling en men wordt ziek, met andere woorden 'het zit tussen de oren'). Uitgaande van deze overtuiging, ligt de verantwoordelijkheid niet bij u, maar bij de psychiater. U moet hier echter wel heel zeker zijn van uzelf, want als u ongelijk hebt en niets doet om aan deze burgers tegemoet te komen, berokkent u met de uitrol van 5G een grote groep burgers (zo niet de gehele Nederlandse bevolking) ernstige fysieke schade.
Alleen al het feit dat u risico's oplegt aan burgers die daar tegen zijn, legt een morele verantwoordelijkheid bij u, die u niet kunt negeren (zie ook *II.2. Initieer tenminste een of twee witte zone(s) voor burgers die aan stralingsbelasting willen ontsnappen*).

7. Strijdig met artikel 10 lid 1 en artikel 11 Grondwet

De Grondwet erkent een aantal fundamentele rechten en vrijheden van burgers. Het opleggen van stralingsrisico's zodanig dat er niet meer aan te ontsnappen valt, is in strijd met de tweezijdige Grondwettelijke verantwoordelijkheid van de overheid, zoals in onderstaande toelichting op de Grondwet verwoord:

[91] Michel van Eeten e.a.. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. *Waarom burgers risico's accepteren en waarom bestuurders dat niet zien*, p. 11 – 12.
[92] Ibidem, p. 6.
[93] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/17/kamerbrief-over-5g-en-gezondheid

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> ‘Grondrechten kunnen worden onderverdeeld in klassieke grondrechten en in sociale grondrechten. Klassieke grondrechten bieden de burgers met name bescherming tegen de overheid, zoals het recht van vrije meningsuiting. Sociale grondrechten leggen opdrachten voor de overheid vast om voorzieningen te treffen voor het maatschappelijk functioneren van de burger, zoals de zorg van de overheid voor de bescherming van het milieu. Klassieke en sociale grondrechten vormen de uitdrukking van het beginsel dat de overheid in een rechtsstaat een tweezijdige verantwoordelijkheid heeft voor de vrijheid van de burger. Enerzijds moet zij deze respecteren. Anderzijds heeft de overheid de taak voorwaarden te scheppen voor het vrij functioneren van de burger.’[94]

Draadloze technologie dringt, gewenst of ongewenst, de persoonlijke levenssfeer van burgers binnen. Gebruik maken van draadloze technologie door middel van antennes is mogelijk, *juist omdat* elektromagnetische velden door materie (bijvoorbeeld de muren van ons huis) heen bewegen. Een ‘goed bereik binnenshuis’ betekent dat de straling van de zendmast ongehinderd door de muren heen onze woning binnendringt. Uiteraard is het naïef om te denken dat deze straling niet net zo makkelijk, zo niet makkelijker, ons lichaam en onze cellen binnendringt.

Als burgers niet de mogelijkheid krijgen grenzen aan te geven als het gaat om het in hun woning of in hun lichaam binnendringen van gepulste, dus onnatuurlijke EMV en hen niet de kans wordt geboden aan stralingsbelasting te ontsnappen, dan is er sprake van schending van het zelfbeschikkingsrecht zoals in de VN-mensenrechtenverdragen vastgelegd, alsook van schending van artikel 10 lid 1 en artikel 11 van de Grondwet, die stellen:

> ‘Artikel 10 lid 1. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer.
>
> Artikel 11. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam. ‘

Ten aanzien van draadloze technologie zijn geen wettelijke beperkingen gesteld aan deze twee in de Grondwet vastgelegde rechten. Gesteld kan worden dat, zodra er sprake is van *een binnendringen in huis of lichaam dat niet gewenst* is, er sprake is van een schending van het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en het recht op onaantastbaarheid van het lichaam. Het binnendringen van kunstmatige EMV in huis en lichaam is een wetenschappelijk feit. Derhalve vormt het zonder toestemming blootstellen van burgers aan kunstmatige gepulste EMV 24/7, ongeacht of er consensus bestaat over de (mogelijke) schadelijkheid ervan, een grove schending van het hier in de Grondwet bepaalde.

In de toelichting op wetsartikel 10 lid 1 Gw lezen we:

> ‘Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer betreft het recht van de burger om in de beslotenheid van zijn privé-sfeer met rust te worden gelaten. Dat is in het algemeen in het eerste lid van artikel

[94] *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018.* Toelichting, pagina 39. https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih7l3kb91rw_j9vvkl1oucfq6v2/vkwrfdbpvatz/f=/web_119406_grondwet_koninkrijk_nl.pdf

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

10 neergelegd. De persoonlijke levenssfeer omvat onder meer het huis (…) en het recht op eerbiediging van het innerlijk leven en van de lichamelijke integriteit.'[95]

Artikel 11 Gw geeft de specifieke grondwettelijke garantie voor de hier genoemde lichamelijke integriteit. De toelichting zegt hierover:

'Het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam is in artikel 11 neergelegd. Afzonderlijke opneming van dit recht naast de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer geeft expliciet uitdrukking aan de belangrijke betekenis van het recht in onze rechtsorde en sluit tevens onzekerheid over de grondwettelijke bescherming daarvan uit. Beperkingen van dit recht mogen uitsluitend plaatsvinden op wettelijke grondslag.' [96]

Deze grondslag vinden we inzake geweldsgebruik en veiligheidsfouillering bijvoorbeeld in de Politiewet 2012. Deze grondslag vinden we niet in de Wet Telecommunicatie en kan daar ook niet aan worden ontleend, juist omdat ze zo duidelijk in strijd is met de in de Grondwet vastgestelde vrijheid van burgers.
Het zonder toestemming en zonder mogelijkheden van verzet binnendringen in huis en lichaam met kunstmatige gepulste EMV waarvan niet met zekerheid kan worden gezegd of ze veilig zijn, dient dan ook te worden beschouwd als een ernstige schending van de Grondwettelijke vrijheid van burgers. Hoewel consensus in de wetenschap ontbreekt, zijn er vele wetenschappelijke studies die aannemelijk maken dat RF-EMV zoals gebruikt bij draadloze technologie niet alleen van invloed zijn op het lichamelijke, maar (door beïnvloeding van de neurohormonen in de hersenen) ook op het geestelijk welzijn[97], waarmee we draadloze technologie ook als een inbreuk op het 'innerlijk leven' van burgers (zie toelichting bij artikel 10 lid 1 Gw) kunnen beschouwen.

Uiteraard kan gesteld worden dat, voor degene die (altijd en overal) gebruik wil kunnen maken van digitale connectiviteit, het binnendringen in de woning gewenst is. Aan die stelling kleven echter twee bezwaren. In de eerste plaats is het de vraag of burgers wel juist geïnformeerd zijn over de risico's die ze nemen doordat kunstmatige EMV ook hun lichaam binnendringen. Met andere woorden, is er sprake van 'informed consent', geïnformeerde toestemming. De meeste burgers weten niet aan welke risico's zij blootstaan door voortdurend 'in the cloud' ingeplugd te zijn.[98]
In de tweede plaats wordt hier uitsluitend gesproken over burgers die (altijd en overal) gebruik willen maken van digitale connectiviteit, terwijl er een groeiende groep burgers is die dat niet persé of persé niet wil. Burgers die niet instemmen met het 'algemeen belang' dat aan digitale connectiviteit wordt gehecht.

[95] *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018.* Toelichting, pagina 41. https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih7l3kb91rw_j9vvkl1oucfq6v2/vkwrfdbpvatz/f=/web_119406_grondwet_koninkrijk_nl.pdf
[96] Ibidem, pagina 42.
[97] Zie ook voetnoot 65, waarin Dr. Robert O. Becker aangeeft hoe kunstmatige EMV door effecten op het hormonale systeem (beïnvloeding van de neurohormonen serotonine en dopamine) onze geestelijk welzijn kan ondermijnen.
[98] Ditzelfde geldt voor het argument dat er sprake is van een 'groot maatschappelijk belang' als het gaat om bijvoorbeeld hulpdiensten bij calamiteiten of de ontwikkeling van Internet of Medical Things (IoMT). Ook hier zijn gebruikers van draadloze netwerken niet over de risico's geïnformeerd en ambulancepersoneel en ziekenhuizen stellen nota bene kwetsbare (zieke en gewonde) burgers bloot aan steeds meer risicovolle digitale apparatuur.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Zodra kunstmatige EMV mijn perceel bereiken en mijn woning en lichaam binnendringen, is er sprake van een gezondheidsrisico en daarmee van een persoonlijk belang. De elektromagnetische velden zullen namelijk met de bio-elektriciteit van mijn lichaam interfereren en mogelijk o.a. oxidatieve stress en schade aan de bloedhersenbarrière (BBB) en aan het sympathische zenuwstelsel veroorzaken, waaronder verstoring van de hartcoherentie.
Echter, nog afgezien van de vraag of deze in peer reviewed studies aangetroffen gezondheidseffecten reëel zijn, is alleen al het zonder toestemming binnendringen in mijn huis en lichaam, een grove schending van artikel 10 lid 1 en artikel 11 Gw. Het recht op lichamelijke integriteit, het recht om 'nee' te zeggen tegen binnendringing in het lichaam, wordt met de draadloze technologie in het algemeen en de landelijke dekking mobiel bereik in het bijzonder, onmiskenbaar geschonden.

Met de dichtheid aan antennes die het kabinet bij 5G voor ogen heeft, zal de schending van de fysieke integriteit van EHS-ers (en andere – meer onwetende – burgers) een dieptepunt bereiken. Met betrekking tot uw 'Voorstel van wet' wijs ik u erop dat, aangezien de Grondwet de hoogste nationale wet voor de Nederlandse staat vormt, andere wetten, zoals bijvoorbeeld de Wet Ruimtelijke Ordening of de Telecommunicatiewet, haar bepalingen in acht dienen te nemen.[99]

8. Strijdig met artikel 68 Grondwet

Zoals eerder aangehaald, stelt artikel 68 van de Grondwet:

> 'De ministers en de staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken niet in strijd is met het belang van de staat.'

In deze reactie op uw internetconsultatie heb ik u er verschillende malen op gewezen dat u in uw antennebeleid dit Grondwetsartikel schendt als u nalaat de Tweede Kamer informatie te verstrekken die van invloed is of kan zijn op de volksgezondheid zijnde een staatsbelang.

Uw 'Voorstel van wet' is in strijd met de onzekerheden die uit de wetenschappelijke controverse rond stralingsrisico's spreken. Ik heb in dit schrijven proberen u te informeren over de noodzaak de andere kant van de controverse in ogenschouw te nemen (dat wil zeggen, de wetenschappelijke informatie uit 'het andere kamp' van wetenschappers) en ik zal zeker niet de enige zijn die dat in deze consultatieronde doet.

Gezien de eerder aan u uit de internetconsultatie 'Actieplan Digitale Connectiviteit' ter beschikking gestelde informatie over de gezondheidsrisico's van draadloze technologie, alsook

[99] *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018.* Inleiding, pagina 5. https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih7l3kb91rw_j9vvkl1oucfq6v2/vkwrfdbpvatz/f=/web_119406_grondwet_koninkrijk_nl.pdf

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

de informatie die u via de huidige internetconsultatie 'Wetsvoorstel implementatie Telecomcode' ongetwijfeld ontvangt, kunt u weten dat de gevaren van draadloze technologie mogelijk veel groter zijn dan u tot nu toe tegenover de Tweede Kamer hebt willen erkennen. Een werkelijke interesse uwerzijds tegenover de tegengeluiden en een zorgvuldige en waarheidsgetrouwe communicatie hierover tegenover de Tweede Kamer, zijn noodzakelijk om te verkomen dat informatie die van belang is voor gezondheidsbescherming juist in dit cruciale besluitvormingsproces verloren gaat.

Uiteraard zou de verantwoordelijkheid voor het articuleren van de onzekerheden van draadloze technologie niet (alleen) bij u moeten liggen en ik kan mij voorstellen dat het voor u, met uw ambities, niet eenvoudig is om zich er zodanig toe te verhouden dat niet alleen de digitale connectiviteit, maar ook de gezondheidsbescherming optimaal wordt gediend. Wat hierin precies de verantwoordelijkheid is van Minister Bruins is mij vooralsnog onduidelijk.
Op mijn vraag aan het Ministerie van VWS waarom Minister Bruins niet aanwezig was bij het Tweede Kamerdebat over 5G terwijl hij toch over gezondheidsbescherming gaat, kreeg ik tot mijn verbijstering te horen dat dit komt 'omdat de verantwoordelijkheid voor dit onderwerp bij het ministerie van Algemene Zaken ligt, ook als het gaat om het gezondheidsaspect'.

Echter, als u samen met Minister Bruins de Tweede Kamer informeert over '5G en gezondheid', zoals u in uw brief van 16 april 2019 hebt gedaan, dan dient de informatie die u verstrekt nauwkeurig en waarheidsgetrouw te zijn en mag zij het belang van de staat niet schaden. De gezamenlijke brief van u en Minister Bruins van VWS doet dat wel, omdat zij een vertekend beeld geeft van de feiten. Daarmee wordt de ernst van de risico's die hier genomen worden gebagatelliseerd of zelfs ronduit ontkend, iets wat een sterke wissel kan trekken op de volksgezondheid en wat met de uitrol van 5G tot een aanzienlijke gezondheidsschade kan leiden. Uit de geschiedenis blijkt dat het 'niet willen weten' van politieke leiders, daar waar het tot schending van mensenrechten leidt, eveneens als strafbaar moet worden beschouwd.

Omdat u de spreekbuis bent geworden als het gaat over 5G, ligt er hoe dan ook een grote politieke en maatschappelijke verantwoordelijkheid in uw handen, die, zoals uit dit schrijven mag blijken, veel verder gaat dan een voorspoedige uitrol van het 5G-netwerk. Ik wijs u er nogmaals op dat u in strijd met de Grondwet handelt als u aan de Tweede Kamer relevante informatie onthoudt waar expliciet om is gevraagd en waarvan u op de hoogte bent gesteld door burgers en belangenorganisaties (ngo's). Daarom dring ik er bij u op aan de reacties uit de onderhavige internetconsultatie te benutten om de onzekerheden van uw antennebeleid te articuleren en zo meer inzicht te verwerven in de risico's die met de geplande uitrol van 5G worden genomen.

Uw 'Voorstel van wet' kan alleen ongewijzigd worden gehandhaafd, als u alle beschikbare informatie (duizenden peer reviewed studies) over gezondheidsrisico's van draadloze technologie ver beneden de ICNIRP-limieten blijft negeren en uw vertrouwen blijft stellen in een ondeugdelijke wetenschappelijke infrastructuur waarin deze studies worden ontkend of

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

verdacht gemaakt, zonder dat deze vanuit een gewaarborgde wetenschappelijke integriteit en onafhankelijkheid, adequaat worden beoordeeld. Een dergelijk wegkijken van de tegengeluiden van vele gerenommeerde wetenschappers, ontslaat u niet van uw politieke verantwoordelijkheid. De wetenschappelijke controverse vraagt om een articulatie van onzekerheden van draadloze technologie waar u niet omheen kunt, zonder verdergaande schade toe te brengen (ook aan uw eigen positie). De informatie die u krijgt van belanghebbenden dient op de een of andere manier door u te worden geadresseerd.

Het gezegde 'hoge bomen vangen veel wind' is op u van toepassing en om daarbij geworteld te blijven, kunt u zich alleen in waarheid gronden. Dat vraagt van u de bereidheid om elke overdrijving en ontkenning recht te zetten en op grond van artikel 68 Grondwet ook de tegengeluiden uit deze consultatie waarheidsgetrouw aan de Tweede Kamer te communiceren.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

II. DRINGEND APPÈL: INITIEER TENMINSTE EEN OF MEERDERE WITTE ZONE(S) VOOR BURGERS DIE AAN STRALINGSBELASTING WILLEN ONTSNAPPEN

Geachte mevrouw Keijzer,

Het vraagt moed te willen weten over stralingsrisico's en mogelijke gezondheidsschade van draadloze technologie. Het negeren van de tegengeluiden, die ongetwijfeld zullen toenemen als ze niet door u worden geadresseerd, is echter ook geen oplossing. Ik ben me ervan bewust dat het probleem waar u voor staat niet eenvoudig is (en dat is waarschijnlijk een understatement). De impact van het aanvaarden van de realiteit van mogelijke gezondheidsschade van draadloze technologie is enorm. Niet alleen op de digitale connectiviteit, maar op het complete sociale en maatschappelijke leven (om de economische impact maar even buiten beschouwing te laten).

Ik sta eerlijk gezegd niet graag in uw schoenen. De taak waar u voor staat om met deze twee krachten – die een geweldige tegenkracht vormen – om te gaan is geen geringe opgave. Dat u zich bewust bent van deze tegenkrachten en hierin verantwoordelijkheid neemt, is echter van groot belang voor de volksgezondheid. Met een eenzijdige en uitsluitend op uitrol van 5G gerichte koers, voldoet u niet aan deze verantwoordelijkheid.

Wereldwijd geven burgers aan dat zij aan stralingsbelasting willen ontsnappen. Behorend tot de wereldtop als het gaat om mobiele telefonie, hebt u tegenover deze burgers, voor zover het Nederlanders betreft, ook een verantwoordelijkheid te nemen. Een landelijk dekkende uitrol van 5G plaatst u in ieder geval voor de morele vraag waar EHS-ers, die zodanige stralingshinder ondervinden dat zij reële en ernstige klachten krijgen, moeten gaan wonen.

De WRR waarschuwt dat de onmogelijkheid om onzekerheden te elimineren niet tot bestuurlijke inertie mag leiden. De kwetsbaarheid van mensen, samenleving en natuurlijke omgeving vraagt, aldus de WRR, eerder om alertheid en een proactieve omgang met onzekerheden, om initiatief en innovatie en de bereidheid om problemen vanuit verschillende maatschappelijke perspectieven te bezien. Daarbij dient ruimte te zijn voor *early warners.*

Ik kan mij voorstellen, dat u op basis van het rapport van de Gezondheidsraad 'Elektromagnetische Velden: Jaarbericht 2008' en omdat we nu eenmaal, als we bevlogen een bepaalde koers volgen, ons liever niet van die koers laten afleiden, graag wilt (blijven) geloven dat het hier om een 'nocebo-respons' gaat en dat het probleem van EHS-ers feitelijk 'tussen de oren' zit. Natuurlijk is dat een heel ander plaatje, dan dat u zich opent voor de gedachte dat EHS-ers *early warners* zijn.

Omdat veel overheidsfunctionarissen 'stiekem' denken dat het 'tussen de oren' zit (al mag zoiets natuurlijk niet hardop worden gezegd) en daarmee de status quo in stand houden, leg ik u een uitdaging voor, alvorens mijn verzoek om witte (stralingsarme) zone(s) tegenover u te bepleiten.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

1. De moed om te willen weten: een uitdaging

Omdat het maar de vraag is of u tijd en mogelijkheden vindt om de eerder door mij genoemde artikelen zelf te lezen en zo *persoonlijk* kennis te nemen van de risico's van draadloze technologie waar wetenschappers uit 'het andere kamp' over spreken, daag ik u uit tot iets wat u slechts enkele minuten kost.

Als er mensen in uw leven zijn die u dierbaar zijn, wat ik u van harte toewens, neem dan alstublieft even de tijd en moeite om onderstaande link naar een korte video te volgen waarin het *onmiddellijke effect* van een smart-meter op levende bloedcellen wordt getoond. Vitaal bloed is nodig om zuurstof naar de cellen te transporteren en afvalstoffen af te voeren en ons lichaam gezond te houden.

VOLG NU DE LINK OM U BEWUST TE WORDEN VAN HET GEVAAR WAARAAN U EN OOK UW DIERBAREN WORDEN BLOOTGESTELD:

https://www.facebook.com/groups/Stop5GUK/permalink/2113141585653267/

Ditzelfde onderzoek werd eerder in 2009 gedaan door de Canadese onderzoekster Magda Havaz (ook in een korte video gepresenteerd):

VOLG NU DE LINK EN BEKIJK DE VIDEO:

https://www.youtube.com/watch?v=8ZB7fb9Rqb0

Symptomen die we door het hier getoonde Rouleau-effect kunnen ervaren zijn, aldus Havas, *hoofdpijn*, vermoeidheid, moeite met concentreren, verdoofde, tintelende en koude handen en voeten en mogelijk hart- en bloeddrukproblemen inclusief risico's van een hartinfarct.[100]
Ik verwacht niet van u dat u na het bekijken van deze video's onmiddellijk een 'believer' zult zijn. (Voordat ik zelf ziek werd, werd ik met een EHS-er geconfronteerd en ik kon er helemaal niets mee.) Wat ik van u vraag is dat u de gezondheidsklachten die burgers (EHS-ers) toeschrijven aan draadloze technologie het voordeel van de twijfel geeft en zichzelf de vraag stelt waar en hoe

[100] Een verklaring voor het ontstaan van Rouleau-formatie kan gevonden worden in de elektrische respons van de rode bloedcellen (erytrocyt) op een extern elektromagnetische veld, waardoor de celeigenschappen polariseren. Bij polarisatie verandert de rode bloedcel in een dipool, wat betekent dat de cellen aan de ene kant een positieve (+) en aan de andere kant een negatieve (-) lading krijgen. Is er eenmaal een dipool ontstaan, dan zoekt de plus (+) van de ene cel de min (-) van de andere cel op en gaan de cellen uitgelijnd staan in een keten, de zogenaamde rouleau-formatie. Cellen ondergedompeld in kunstmatige EMV trekken elkaar dan aan vanwege de dipool-dipool interactie. (A. Sanchis et al., *Electromagnetic radiofrequency fields and red blood cell aggregation*. Departamento de Fisica Aplicada III, Universidad Complutense, Madrid.)

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

deze mensen (waar ik toe behoor) straks moeten wonen als u 5G gaat uitrollen. Velen zijn al jarenlang op de vlucht voor opgelegde stralingsrisico's. Ik spreek mensen in mijn netwerk die, vaak zonder dramatiek (zij hebben de strijd opgegeven), vaststellen dat 5G hun dood wordt. Als u bedenkt dat ik met de hier aan u getoonde bloedbeelden, slechts één voorbeeld geef van duizenden studies die laten zien hoe draadloze technologie op onze lichaamsfuncties ingrijpt en u zich realiseert dat EHS-ers door langdurige blootstelling vaak al ernstig verzwakt zijn, dan kunt u zich misschien (enigszins) in hun (in mijn) situatie inleven. Voor mij zijn de effecten van de in de video's getoonde Rouleaux-vorming van de bloedcellen een levende realiteit, waartoe u zich, naar ik mij en andere EHS-ers van harte toewens, dient te verhouden om tot een beter en meer genuanceerd begrip te komen van deze groep burgers die heel dringend hulp nodig heeft.

Dat brengt me bij mijn dringende appèl aan u.

2. Initieer tenminste een of meerdere witte zone(s) voor burgers die aan stralingsbelasting willen ontsnappen

Aangezien het de bedoeling is om bij de uitrol van 5G de complete publieke infrastructuur te benutten voor de plaatsing van antennes ('small cells'), kan niemand straks nog aan stralingsbelasting ontsnappen ook als hij dat zou willen. Dit tenzij a) hij in een 'kooi van Faraday'[101] gaat leven of b) de overheid witte (stralingsarme) zones creëert waar burgers, die aan opgelegde stralingsrisico's willen ontsnappen, een menswaardig leven kunnen leiden. Omdat een leven in een 'kooi van Faraday' geen menswaardig bestaan is en bovendien op termijn de gezondheid niet beschermt[102], blijft bij een uitrol van 5G alleen de initiatie van witte zones over als enige reële mogelijkheid om aan burgers tegemoet te komen die zich op grond van gezondheidsargumenten of om andere redenen niet aan een verdergaande digitale connectiviteit kunnen en willen conformeren.

De vraag waar burgers die stralingshinder ondervinden moeten wonen, wordt ook door de actiegroep 'Stralingsbewust Zuid-Kennemerland' gesteld. In reactie op het 'Actieplan Digitale Connectiviteit' schrijft de groep over de dekkingsplicht:

> 'In dit Actieplan is ook voorgesteld om een dekkingsverplichting in te voeren voor 98% van de oppervlakte van elke gemeente van Nederland. De vraag waar de mensen die gezondheidshinder ondervinden door straling dan

[101] De term 'kooi van Faraday', genoemd naar Michael Faraday, is een kooivormige constructie van elektrisch geleidend materiaal, zoals koper of ijzer, die elektromagnetische straling buitensluiten. Ook wel elektromagnetisch dode ruimtes genoemd.

[102] Leven in een 'kooi van Faraday' biedt op den duur geen oplossing als het gaat om gezondheidsbescherming, omdat – nog afgezien van de aanslag op het geestelijk welzijn van de mens die zich gedwongen ziet in een 'kooi' te leven – de mens natuurlijke EMV nodig heeft om gezond te blijven. Een gematigde dosis zonlicht beschermt tegen vele vormen van kanker, aldus professor Fritz-Albert Popp, oprichter van het Internationale Instituut voor Biofysica in Neuss en winnaar van de Röntgen-prijs in 1966. Fritz-Abert Popp (2003). *Properties of biophotons and their theoretical implications.* Indian Journal of Experimental Biology. Vol. 41, May 2003, pp. 392-402.
https://pdfs.semanticscholar.org/cf23/0c111e6374974bd8e608ea1cc1936f6f25d8.pdf

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

moeten gaan wonen en leven wordt niet genoemd of beantwoord. Het goede nieuws is dat het besluit van de dekkingseis blijkbaar nog niet definitief genomen is. Hier lijkt nog ruimte tot discussie.'[103]

De hoop van de actiegroep is dus gericht op de mogelijkheid dat een deel van Nederland vrij zal worden gehouden van dekkingsplicht om mensen die gezondheidshinder van stralingsbelasting ondervinden te huisvesten.

Uit respect voor het zelfbeschikkingsrecht van burgers, zoals dat in de VN-mensenrechtenverdragen en in de Grondwet is vastgelegd, dring ik er bij u op aan om de last van burgers die aan stralingsbelasting proberen te ontsnappen, niet zwaarder te maken dan die nu al is en voor hen (mij, ons) zorg te dagen door het initiëren van tenminste een of meerdere witte zone(s) in Nederland[104]. Mijn visie op witte zones vindt u in mijn notitie *'Waarom het een goed idee is om in het buitengebied van Berkelland een witte zone als milieuzone op te nemen'*, die ik schreef als inspraakreactie op het voorontwerp bestemmingsplan 'Buitengebied Berkelland 2016' (zie bijlage). Uiteraard valt hier meer over te zeggen en ik ben graag bereid mijn ideeën in overleg verder uit te werken.

Ik wens u veel wijsheid in de politieke en morele dilemma's waar u in uw antennebeleid voor wordt geplaatst.

Haarlo, 9 september 2019.
W.J. de Jong

Bijlage: Inspraakreactie voorontwerp bestemmingsplan 'Buitengebied Berkelland 2016'
'Waarom het een goed idee is om in het buitengebied van Berkelland een witte zone als milieuzone op te nemen'.

[103] https://stralingsbewustzuidkennemerland.nl/2019/07/08/terugblik-op-5g-debat-tweede-kamer-en-demonstratie/
[104] En parallel daaraan, voor degenen die zichzelf meer ruimte wensen, eventueel te kijken naar de mogelijkheden voor de initiatie van internationale witte zones in het buitenland in samenwerking met buurlanden.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

(Bijlage reactie W.J. de Jong Internetconsultatie 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode')

WITTE ZONES IN BUITEN-GEBIED BERKELLAND

WAAROM HET EEN GOED IDEE IS OM IN HET BUITENGEBIED VAN BERKELLAND EEN *WITTE ZONE* ALS MILIEUZONE OP TE NEMEN

Herziene versie Inspraakreactie voorontwerp bestemmingsplan
'Buitengebied Berkelland 2016' door Wilma de Jong

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Waarom het een goed idee is om in de buitengebied van Berkelland een *witte zone* als milieuzone op te nemen

Het voorontwerp bestemmingsplan 'Buitengebied Berkelland 2016' heeft mij geïnspireerd tot deze, mede uit nood geboren, notitie. Gebruik makend van de inspraakperiode, beargumenteer ik waarom het op verschillende gronden een goed idee zou zijn om in het 'Bestemmingsplan Buitengebied Berkelland 2016' de mogelijkheid op te nemen tot het ontwikkelen van een milieuzone *witte zone*.
Mijn persoonlijk belang ligt in de noodzaak om – door mijn EHS-klachten[105] – stralingsarm te kunnen blijven wonen terwijl de stralingsarme gebieden in Nederland, door de landelijke dekking mobiel bereik, volledig dreigen te verdwijnen.

Eerst geef ik een globale definitie van wat ik onder een milieuzone *witte zone* versta. Vervolgens ga ik in op de vraag waarom we kunstmatige EMV als een milieufactor moeten beschouwen. Tot slot beargumenteer ik waarom een milieuzone *witte zone* op verschillende gronden (economische, ecologische, wetenschappelijke, maatschappelijke en politieke) van belang is. In een vervolg op deze notitie zet ik graag uiteen hoe zo'n milieuzone *witte zone* ingericht zou kunnen worden.
Mijn vraag aan u als Gemeente Berkelland is of u een voortrekkersrol wilt nemen in het initiëren van de eerste milieuzone *witte zone* in Nederland. Graag kom ik hierover met u in gesprek en werk ik, in overleg met deskundigen uit mijn netwerk, een meer technisch voorstel uit.

Witte zone in buitengebied
Zoals er nu in de buitengebieden verschillende soorten milieuzones zijn, waaronder de groene ontwikkelingszone (GO), de geurzone, de boringsvrije zone, de koude-warmte opslagvrije zone, de milieuzone waterwingebied en de milieuzone grondbeschermingssgebied, zo zou er ook een milieuzone *witte zone* gecreëerd kunnen worden, dat wil zeggen een zone waarin een stralingsarm milieu is gerealiseerd dat de

invloeden van kunstmatige elektromagnetische velden op complexe ecologische systemen (flora en fauna) minimaliseert.

[105] EHS is afgekort van Elektromagnetische Hypersensitiviteit. Een aandoening veroorzaakt door langdurige blootstelling aan kunstmatige EMV. Waarom de klachten van EHS heel reëel zijn en waarom EHS-ers acute hulp nodig hebben, hoop ik in deze notitie aannemelijk te maken.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Elektromagnetische velden (EMV) als milieufactor

Over de vraag of door de mens gebruikte elektromagnetische velden van invloed zijn op mens en milieu, bestaat al decennialang een wetenschappelijke controverse. Om de invloed van manmade elektromagnetische velden op complexe levende systemen te begrijpen, zullen we allereerst onderscheid moeten maken tussen *kunstmatige* en *natuurlijke* elektromagnetische velden (afgekort naar *k*-EMV en *n*-EMV). Wisselstromen maken bijvoorbeeld geen deel uit van het natuurlijke spectrum van de aarde. Evenmin als de gepulste informatie die bij draadloze technologie op radiofrequente draaggolven wordt gemoduleerd.
Ruim drie decennia geleden waarschuwden de Amerikaanse wetenschappers Becker en Selden al voor de enorme milieuveranderingen onder invloed van kunstmatige EMV. In 1985 – dus vóór de wereldwijde uitrol van draadloze telefonie en internet – was de dichtheid van door de mens gemaakte radiogolven (waarmee draadloos informatie wordt verstuurd) al 100 tot 200 miljoen keer het niveau van de straling die ons vanaf de zon bereikt.[106] We kunnen alleen maar raden hoe groot de veranderingen *nu* zijn en wat het effect is op ons huidige leefmilieu.

Door onze technologische toepassingen van frequenties uit het EMV-spectrum, nemen we de elektromagnetische kracht vaak 'for granted', zonder ons te realiseren hoe fundamenteel we van deze natuurkracht afhankelijk zijn. Volgens Lawrence W. Fagg, emeritus research professor in de kernfysica, is de elektromagnetische kracht 'het fundamentele mechanisme dat de werking van alle levende schepsels mogelijk maakt, inclusief onszelf en het meeste van de materiële wereld waaraan we gerelateerd zijn'.[107] Het is een wetenschappelijk feit dat 'alles in alle levende wezens functioneert volgens elektromagnetische principes en aansturingen'[108]. Met andere woorden, ons leven hangt af van een juist verloop van de elektromagnetische interactie zoals die in de natuur plaatsvindt.

Als we er vanuit gaan dat EMV in de natuur met elkaar interacteren, dan is het niet zo verwonderlijk dat ons lichaam ook ontvankelijk is voor kunstmatige EMV, ook al zijn die *niet* op het lichaam en op het natuurlijke proces van elektromagnetische interactie afgestemd. MRI-scans zijn bijvoorbeeld alleen mogelijk doordat *k*-EMV de

[106] Robert O. Becker, M.D, en Gary Selden (1985). *The body electric. Electromagnetism and the foundation of life*, p. 275.
[107] Lawrence W. Fagg (2007). *Op de grens van geest en stof. Elektromagnetisme en het heilige*, p. 29 – 30.
[108] Prof.dr.ir. Michiel Haas en Henk Wever, MSc. (2011). *Elektrostress & Gezondheid. Invloed van elektriciteit en zenders*, p. 19.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

waterstofkernen[109] in ons lichaam prikkelen en zo resonantie veroorzaken. Het driedimensionale beeld dat op de computer wordt opgebouwd, ontstaat doordat de waterstofkernen de energie van de *k*-EMV teruggeven om terug te kunnen keren naar hun ongeprikkelde staat. De signalen die van de voortdurend geprikkelde waterstofkernen terugkeren, worden op de computer opgeslagen en bouwen geleidelijk aan het driedimensionale beeld op. Dr. Robert O. Becker (1923 – 2008), pionier onderzoeker en leidend expert op het gebied van biologische elektriciteit en regeneratie, waarschuwde om MRI niet als een ongefocuste screening-techniek te gebruiken.[110]

> 'De effecten van blootstelling aan abnormale EMV op het niveau van het gehele organisme is de optelling van de effecten op het moleculaire niveau, het celniveau en het niveau van specifieke organen ontworpen om gevoelig te zijn voor het normale elektromagnetische milieu van de aarde. Veldeffecten op het totale functioneren van organismen zijn, om die reden, een waterval van veranderingen die uiteindelijk resulteren in veel verschillende structurele, functionele en gedragsveranderingen, zoals de nieuwe ziektes die vandaag de dag opkomen.'[111]

Uit het voorbeeld van de MRI-scan blijkt dat de invloed van *k*-EMV op ons lichaam, dat volgens Becker ontworpen is om gevoelig te zijn voor het elektromagnetische milieu, veel verder gaat dan alleen het thermische effect waarop onze blootstellingslimieten zijn gebaseerd. Omdat niet alleen het menselijk lichaam, maar alles wat leeft, afhankelijk is van de elektromagnetische kracht en interactie in de natuur, is het volkomen terecht om kunstmatige EMV, die daarmee geen rekening houden, als een (potentieel schadelijke) milieufactor[112] te beschouwen.

Het belang van een milieuzone *witte zone*

Het belang van een milieuzone *witte zone* kan op vijf niveaus worden beargumenteerd:

1) Een milieuzone *witte zone* is een schaars goed en daarom van *economisch* belang.

[109] Waterstof vormt een onmisbare brugfunctie ('waterstofbruggen' genoemd) in het bijeenhouden van de twee ketens (de dubbele helix) van ons DNA. Prikkeling van waterstofkernen vindt dus plaats op DNA-niveau.
[110] Dr. Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution. The promise of electromedicine*, p. 168.
[111] Ibidem, p. 247. Vertaling WdJ.
[112] Zie ook hoofdstuk 6, RIVM (2016), hoofdrapport 'Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet'.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

2) Een milieuzone *witte zone* minimaliseert de invloed van kunstmatige EMV op complexe natuurlijke systemen en is daarom van *ecologisch* belang.
3) Een milieuzone *witte zone* waarborgt de mogelijkheid van vergelijkend onderzoek tussen levende systemen die al dan niet onder invloed staan van *k*-EMV en is daarom van *wetenschappelijk* belang.
4) Een milieuzone *witte zone* schept een uitwijkplaats voor EHS-ers[113] en andere individuen die aan elektro- en digistress willen ontsnappen en is daarom van *maatschappelijk* belang.
5) Een milieuzone *witte zone* vormt een antwoord op het morele vraagstuk van gezondheidsrisico's waarmee de overheid zich geconfronteerd ziet en is daarom van *politiek* belang.

Ad 1. Economisch belang milieuzone *witte zone*
Een milieuzone *witte zone* is een schaars goed en daarom van economisch belang. De bekende econoom Arnold Heertje definieerde in zijn boek *Echte Economie* welvaart als 'alles waar mensen nu en in de toekomst, waar ook ter wereld, behoefte aan hebben'. Daarmee doelde hij ook op zaken die niet in geld uit te drukken zijn, zoals de kwaliteit van onze leefomgeving, het behoud van de natuur en schone lucht.[114] De opmars van de draadloze technologie, maakt stralingsarme gebieden tot een schaars goed. Een schaars goed dat door de landelijke dekking mobiel bereik zelfs volledig dreigt te verdwijnen. Een milieuzone *witte zone* vormt een antwoord op deze schaarste.

Ad 2. Ecologisch belang milieuzone *witte zone*
Een milieuzone *witte zone* weert kunstmatige EMV en is daarom van ecologisch belang.

In het wetenschappelijk onderzoek bestaat geen consensus over de mogelijk schadelijke invloed van kunstmatige EMV op complexe ecologische systemen (flora en fauna). De mogelijkheid dat de landelijke uitrol van draadloze technologie ecologische systemen schaadt en bijvoorbeeld de biodiversiteit aantast, kan niet worden uitgesloten.
Een milieuzone *witte zone* vormt derhalve een beschermd ecologisch systeem, dat in het milieu- en natuurbeleid niet mag ontbreken.

[113] EHS – Elektromagnetische hypersensitiviteit. EHS-ers zijn mensen die door langdurige blootstelling aan *k*-EMV een overgevoeligheid voor deze velden hebben ontwikkeld.
[114] Marianne Thieme (red.) (2013). *Méér!*, p. 9 – 10.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Ad 3. Wetenschappelijk belang milieuzone *witte zone*
Een milieuzone *witte zone* waarborgt de mogelijkheid tot vergelijkend onderzoek tussen levende systemen die al dan niet aan *k*-EMV worden blootgesteld.
Met de landelijke uitrol van draadloze technologie, dreigen alle 'white spots' in Nederland te verdwijnen. Daarmee wordt het onmogelijk om vergelijkend onderzoek te doen tussen een stralingsarm gebied en een gebied met mobiel bereik. Omdat in de wetenschap consensus ontbreekt over de invloed van kunstmatige EMV op mens en milieu, zou het ontbreken van een stralingsarm referentiepunt een leemte veroorzaken (de controlegroep ontbreekt), die niet alleen vanuit economisch, maar ook vanuit wetenschappelijk oogpunt onwenselijk is. Voor dit vergelijkend onderzoek zou in of (bij gebruik van technologie die afhankelijk is van *k*-EMV) aan de periferie van de milieuzone *witte zone* een kenniscentrum opgezet kunnen worden dat zich bezighoudt met wetenschappelijk onderzoek op dit terrein.

Ad 4. Maatschappelijk belang milieuzone *witte zone*
Een milieuzone *witte zone* schept een uitwijkplaats voor EHS-ers en andere individuen die aan elektro- en digistress willen ontsnappen en is daarom van maatschappelijk belang.
EHS is afgekort van Elektromagnetische Hypersensitiviteit, een aandoening die kan ontstaan door langdurige blootstelling aan *k*-EMV en die een grote verscheidenheid aan gezondheidsklachten met zich meebrengt.
Om te begrijpen dat EHS een heel reëel probleem is, moeten we niet alleen onderscheid maken tussen kunstmatige EMV en natuurlijke EMV, maar ook tussen *elektrogevoeligheid* en *EHS*. Vaak worden de laatste twee als synoniem gebruikt, maar dat is onjuist en ook misleidend. Zoals we hebben gezien is ieder mens en alles wat leeft elektrogevoelig, dat wil zeggen, deel van een natuurlijke elektromagnetische interactie (EMI) die in het lichaam en in het milieu waarin we leven plaatsvindt. Omdat er – zoals niet genoeg kan worden benadrukt – *geen* wetenschappelijke consensus bestaat over de mogelijk schadelijke gevolgen van draadloze technologie voor mens en milieu, kan ook niet worden uitgesloten dat er mensen zijn die daadwerkelijk schade van deze technologie ondervinden. Dit is een probleem dat maatschappelijke beroering veroorzaakt en om een oplossing vraagt (zie ook ad 5).

De Gezondheidsraad benadrukt in haar rapport 'Meewegen van gezondheid in omgevingsbeleid' het belang van het benutten van de mogelijkheid

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> ‘om er bij plannen voor gebiedsontwikkeling naar te streven dat ook de kwetsbare groepen in de samenleving zoveel mogelijk de eigen regie kunnen houden over hun leefomgeving.’[115]

De Gemeente Berkelland, volgens de Wet Publieke Gezondheid wettelijk verplicht om gezondheidsbedreigende situaties te signaleren en te beïnvloeden, komt met het creëren van een milieuzone *witte zone* niet alleen tegemoet aan het advies van de Gezondheidsraad, maar biedt ook een oplossing voor een situatie die voor een maatschappelijk kwetsbare groep onhoudbaar is geworden.

We kunnen EHS vergelijken met een allergie. Iedereen weet dat degene die allergisch is, de allergeen moet vermijden. In het laatste zit helaas het grote probleem en de niet geringe tragiek van EHS-ers. Nu de draadloze technologie over heel Nederland wordt uitgerold en alle ‘white spots’ verdwijnen, wordt dit namelijk onmogelijk. EHS-ers zijn al jarenlang vluchteling in eigen land. Nu kunnen ze echter, als er niet actief witte zones worden gecreëerd, nergens meer naartoe.
Doordat EHS nog maar nauwelijks wordt (h)erkend, zijn velen hun werk kwijtgeraakt en in de bijstand terecht gekomen en ontbreken de middelen en mogelijkheden om naar het buitenland uit te wijken. EHS-ers zitten klem en hebben dringend hulp nodig.
In onderstaande figuur, overgenomen uit het rapport ‘Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet’ van het RIVM[116], zien we dat bij blootstelling aan (ernstige) milieuverontreiniging (waar we bij *k*-EMV rekening mee moeten houden) niet iedereen onder de bevolking (onmiddellijk) ongewenst gezondheidseffecten oploopt, terwijl er zich wel bij relatief veel mensen fysiologische veranderingen (van onduidelijke betekenis) voordoen.

[115] Gezondheidsraad (2016). *Meewegen van gezondheid in omgevingsbeleid. Evenwichtig en rechtvaardig omgaan met risico’s*, p. 11.
[116] RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving.* (Hoofdrapport), p. 24.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

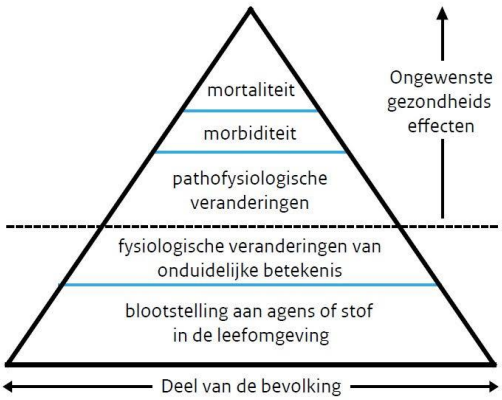

Schema milieu-gerelateerde gezondheidseffecten verdeeld over de bevolking

Het is niet altijd duidelijk, zoals de stippellijn laat zien, waar fysiologische veranderingen overgaan in ongewenste gezondheidseffecten. 'De aard van deze gezondheidseffecten', aldus het RIVM, 'kan variëren van fysiologische veranderingen, hinder of functiestoornissen tot ziekte en sterfte.'[117]

EHS-ers bevinden zich in het bovenste gedeelte van het schema. Ziek, soms ernstig ziek en vrezend voor hun leven. Door het al jarenlang ontbreken van hulp, perspectief en de mogelijkheid tot zelfregie, kunnen EHS-ers geestelijk en lichamelijk zo uitgeput raken dat ze uit het leven stappen.
In een verslag van het Kennisplatform EMV[118] van 22 mei 2014 lezen we onder de kop 'droeve gebeurtenis':

> 'Aan het begin van de bijeenkomst staat de voorzitter stil bij de recente droeve gebeurtenissen: dat een aantal mensen met ernstige gezondheidsklachten een einde aan hun leven hebben gemaakt. Het Kennisplatform betreurt het zeer dat de hulpverlening niet in staat is geweest deze mensen te helpen. Het Kennisplatform vindt hulp bij elektrogevoeligheid belangrijk, al is het Kennisplatform zelf geen hulpverlener, maar faciliteit en ondersteunt het professionals en hulpverleners. '

In een verslag van een jaar eerder, van een bijeenkomst van het Kenniscentrum EMV waarvoor professionals en hulpverleners waren uitgenodigd om als denktank te dienen voor (medische) hulp aan EHS-ers, wordt gemeld:

[117] Ibidem.
[118] Het Kennisplatform EMV (verantwoordelijk voor ondersteuning aan professionals en hulpverleners) erkent dat EHS door kunstmatige EMV kan worden veroorzaakt. In haar 'Kennisbericht Elektrogevoeligheid' noemt ze EMV als eerst mogelijke oorzaak.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

> 'Enkele elektrogevoeligen leiden een zwaar leven. Ze ondervinden serieuze belemmeringen in het dagelijks leven. Ze mijden plaatsen met sterke EMV. Ze kunnen daardoor niet of met grote moeite naar hun werk, boodschappen doen, reizen of zelfs voor langere tijd in hun eigen woning verblijven. Sommige mensen verliezen hun baan, raken in een sociaal isolement, gaan zwerven of zoeken hun toevlucht op afgelegen campings of buitenlandse oorden. Gezien de grote impact is er ook een grote noodzaak voor het bieden van hulp aan elektrogevoeligen. Die hulpbehoefte is ook gesignaleerd door het kennisplatform.'[119]

Inmiddels zijn we drie, vier jaar verder en blijft, terwijl de draadloze technologie zich steeds verder ontwikkelt en uitrolt, concrete hulp van overheidswege op alle fronten achterwege. De 'Handreiking Elektrogevoeligheid', in 2016 samengesteld door de GGD'en[120] schiet, door een gemis aan deskundigheid, hopeloos tekort. Niet alleen ontbreekt inzicht in de invloed van kunstmatige EMV op de elektromagnetische interactie in de natuur. Ook wordt het onderscheid tussen elektrogevoeligheid (een natuurlijk fenomeen en inherent aan het leven) en EHS (een aandoening door stralingsbelasting en niet-natuurlijk) niet gemaakt. Bovendien worden de richtlijnen van de SOLK (Somatisch Onvoldoende Verklaarde Lichamelijke Klachten), waaronder EHS is ondergebracht, niet juist toegepast. Dr. H. (Hèlen) Woutersen-Koch, wetenschappelijk medewerker Afdeling Richtlijnontwikkeling en Wetenschap van het Nederlands Huisartsen Genootschap, wijst erop dat SOLK *niet onverklaarbaar, niet niks en ook niet iets is wat 'tussen de oren' zit*.[121]

Als het gaat om de blootstellingsrisico's van kwetsbare groepen, is het goed om kennis te hebben van een filosofisch document van de ICNIRP (International Commission of Non-Ionizing Radiation Protection), de commissie die de blootstellingslimieten heeft vastgesteld waarop de Nederlandse overheid haar antennebeleid baseert:

> 'Sommige richtlijnen kunnen toch nog onvoldoende adequate bescherming bieden aan bepaalde gevoelige individuen of normale individuen die gelijktijdig aan een andere agens[122]

[119] Verslag Kennisplatform EMV (Onderwerp: Denktank Medische hulp bij elektrogevoeligheid), d.d. 18 juni 2013, p. 2.
[120] GGD Handreiking Elektrogevoeligheid. Van discussie over oorzaken naar hoe we mensen kunnen helpen hun gezondheid te verbeteren.
[121] Presentatie bijeenkomst Kennisplatform EMV d.d. 18 juni 2013.
[122] Agens: 1. werkende oorzaak of kracht; 2. Stof voor zover zij chemische werking teweeg brengt.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

worden blootgesteld.'[123]

In de praktijk betekent dit dat, als mensen tegelijk blootgesteld worden aan bijvoorbeeld chemicaliën (zoals we die in ons voedsel of onze leefomgeving kunnen aantreffen) en radiofrequente straling, de ICNIRP-richtlijnen *niet* beschermen.
Het filosofisch document stelt ook:

'Verschillende bevolkingsgroepen kunnen verschillen in hun vermogen om specifieke NIR (Non-Ionizing Radiation) te verdragen. Bijvoorbeeld kinderen, ouderen en sommige chronisch zieke mensen, kunnen een lagere tolerantie hebben voor een of meer vormen van NIR-blootstelling dan de rest van de bevolking.'[124]

We kunnen de blootstellingslimieten in Nederland dus *niet voor iedereen, onder alle omstandigheden* als veilig beschouwen. Het RIVM schaart de EMV voor draadloze technologie en communicatie dan ook onder de 'situaties waarvoor gezondheidskundige advieswaarden en normen ontbreken of omstreden zijn'.[125]

Een milieuzone *witte zone* is noodzakelijk om EHS-ers een stralingarme (veilige) woonplek te bieden, waar zij hun gezondheid en zelfregie kunnen hervinden om van daaruit mogelijk een bijdrage te leveren aan in ervaring verankerde kennis. Deze ervaringskennis[126] zou in de toekomst weleens van vitaal belang kunnen zijn voor het behoud van een gezonde samenleving. En van hieruit bezien zou een eventuele samenwerking tussen EHS-ers en het ad 3 genoemde kenniscentrum betekenisvol kunnen zijn.
Een milieuzone *witte zone* biedt burgers de mogelijkheid om een andere keuze te maken. Met name EHS-ers moet de mogelijkheid worden geboden om 'nee' te zeggen tegen risico's die hen voelbaar leed berokkenen. Hiertoe zou in de milieuzone *witte zone* een voor EHS-ers ingerichte zorgboerderij ingericht kunnen worden, met niet alleen tijdelijke of langdurige verblijfsmogelijkheden, maar ook medische ondersteuning door specialisten/artsen die zich in de EHS-problematiek hebben verdiept of bereid zijn zich vanuit een onbevooroordeelde houding in deze

[123] Lennart Hardell e.a. (2016). International Journal of Oncology (2016 Oct; 49 (4): 1315 – 1324. Published online 2016 Aug 12. Doi: 10.3892/ijo.2016.3657. *Radiofrequency radiation at Stockholm Central Railway Station in Sweden and some medical aspects on public exposure to RF fields.* (Vertaling WdJ).
[124] Ibidem.
[125] RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving.* (Hoofdrapport), p. 59 e.v.
[126] In het rapport 'Meewegen van gezondheid in omgevingsbeleid' van de Gezondheidsraad lezen we (p. 33): 'Participatie draagt bij aan de kwaliteit van de kennis vanuit meerdere perspectieven: de inbreng van ervaringskennis en ideeën van direct betrokkenen kan besluiten beter maken.'

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

problematiek te verdiepen.

Ad 5. Politiek belang milieuzone *witte zone*

Elk opgelegd risico is een kans op leed. Als de overheid het morele vraagstuk dat met risico's verbonden is, uit de weg gaat en vervolgens nalaat handelend op te treden als het leed zich daadwerkelijk openbaart, dan kan ze haar politieke geloofwaardigheid verliezen.
De Gezondheidsraad stelt:

> 'Het is de verantwoordelijkheid van de overheid om actief te zoeken naar fysieke en sociale omgevingsfactoren die veerkracht en zelfregie bevorderen. De commissie denkt vooral aan het bieden van grip op de situatie, participatie en handelingsperspectief, zowel op individueel niveau als op het niveau van de samenleving, in het bijzonder voor kwetsbare groepen.'[127]

In het nieuwe omgevings- en milieubeleid krijgt het meewegen van gezondheid een belangrijke plaats. Nu met de nieuwe Omgevingswet de verantwoordelijkheid in de eerste plaats bij de decentrale overheden komt te liggen, zullen ook gemeenten zich meer met gezondheidsrisico's moeten bezighouden en daarmee met morele vragen.

> 'Zodra je toegeeft dat er een risico is, hoe bescheiden ook, ontstaat er een moreel vraagstuk: waarom mag de overheid het risico, met andere woorden: een kans op leed, aan een gemeenschap opleggen die daar tegen is?'[128]

In het rapport 'Waarom burgers risico's accepteren en waarom bestuurders dat niet zien', geschreven in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties om een visie te ontwikkelen op de rol en verantwoordelijkheid van de overheid bij het omgaan met fysieke risico's en incidenten, wordt geconcludeerd dat de overheid geneigd is morele vragen uit de weg te gaan. Door dit vermijdingsgedrag ontstaat een spanningsveld tussen overheid en burger, waarbij burgers de overheid verwijten dat zij de reële risico's bagatelliseert en met 'onrealistische, ongefundeerde beweringen over veiligheid' komt. Of zoals verwoord op een spandoek aan een woning in Barendrecht: 'Nieuwe technologie met de zekerheidsillusie van de Titanic!'[129]

---

[127] Gezondheidsraad (2016). *Meewegen van gezondheid in omgevingsbeleid. Evenwichtig en rechtvaardig omgaan met risico's* , p. 46
[128] Michel van Eeten e.a. (2012). *Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. Waarom burgers risico's accepteren en waarom bestuurders dat niet zien*, p. 11.
[129] Ibidem.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

Als er daadwerkelijk schade optreedt onder de bevolking, zijn politieke frames[130] die risicoacceptatie aanmoedigen zinloos en bovendien schadelijk en kan alleen nog handelend worden opgetreden. De kans op gezondheidschade moet te allen tijde beperkt blijven en als die schade blijkt op te treden, of aannemelijk is (zoals bij EHS het geval is), dan kan de overheid niet achterover leunen en niets doen.

> 'De uitweg uit dit tragische patroon is het expliciet benoemen van de morele kwesties rond risico's. (…) Het is dan ook niet zozeer de vraag of burgers bereid zijn om risico's te nemen, maar wel wanneer en waarom ze bereid zijn dat te doen. Natuurlijk doet de omvang van een risico ertoe. Hier werkt een eenvoudig moreel schema: een risico is een kans op leed en hoe minder leed, hoe beter.'[131]

Door de landelijke uitrol van mobiele netwerken zijn de bewoonbare plekken voor EHS-ers aan het verdwijnen. Deze situatie druist in tegen (art. 21 van) de Grondwet, die stelt dat de overheid een zorgplicht heeft als het gaat om bewoonbaarheid van het land en bescherming van het leefmilieu. Artikel 21 van de Grondwet wordt een belangrijk uitgangspunt voor de nieuwe Omgevingswet (art. 1.3) en dus ook in het nieuwe omgevingsbeleid dat op decentraal niveau zal worden toegepast.

Omdat kunstmatige EMV als oorzaak van EHS niet kunnen worden uitgesloten[132], vormt de politieke verantwoordelijkheid van de overheid hier ook een morele verantwoordelijkheid, namelijk de verantwoordelijk om Nederland, volgens artikel 21 van de Grondwet, ook voor EHS-ers 'bewoonbaar' te houden[133]. Een milieuzone *witte zone* vormt hierop een antwoord.

Tot slot

Omdat Nederland een klein land is dat geen beschermende maatregelen neemt, maar wel de grootste dichtheid heeft aan telecom-zendmasten, is de behoefte aan een milieuzone *witte zone* nergens zo groot als hier. Een milieuzone *witte zone* biedt burgers de mogelijkheid om een andere keuze te maken. Met name EHS-ers moet de mogelijkheid worden geboden om 'nee' te zeggen tegen risico's die hen voelbaar

[130] Ibidem, p. 10 en p. 32. Politieke frames zijn 'mantra's' die bedoeld zijn om een situatie van betekenis te voorzien ('framing'). Voorbeelden van politieke frames die wel gebruikt worden om met risico's om te gaan zijn: 'Honderd procent veiligheid bestaat niet', 'we moeten ons niet gek laten maken' of 'je kunt pech hebben'.
[131] Ibidem, p. 6.
[132] RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving.* (Hoofdrapport), p. 63.
[133] Artikel 21 Grondwet: 'De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu'. Dit artikel wordt als artikel 1.3 in de nieuwe Omgevingswet overgenomen.

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.

leed berokkenen. De vraag is nu, bent u bereid (durft u het aan) om de uitdaging aan te gaan om als eerste gemeente in Nederland een milieuzone *witte zone* te initiëren en deze zonodig landelijk te bepleiten?
U zou overigens niet de eerste gemeente zijn die bereid is handelend op te treden in reactie op de signalen die uit de samenleving komen. Onderstaande link[134] brengt u bij de vergadering van de gemeenteraad Utrecht van 18 mei jl., waarin een motie is aangenomen om burgers tegen gezondheidsschade door *k*-EMV te beschermen.

Dit alles overwegende, kom ik graag met u in gesprek over de mogelijkheden van een milieuzone *witte zone* in het buitengebied Berkelland. Desgewenst werk ik, in overleg met deskundigen uit mijn netwerk, een meer technisch voorstel voor u uit.

Haarlo, 13 juni 2017.
Wilma de Jong

[134] http://player.companywebcast.com/gemeenteutrecht/20170518_1/nl/player

© 2019. Wilma de Jong. Alle rechten voorbehouden.